

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

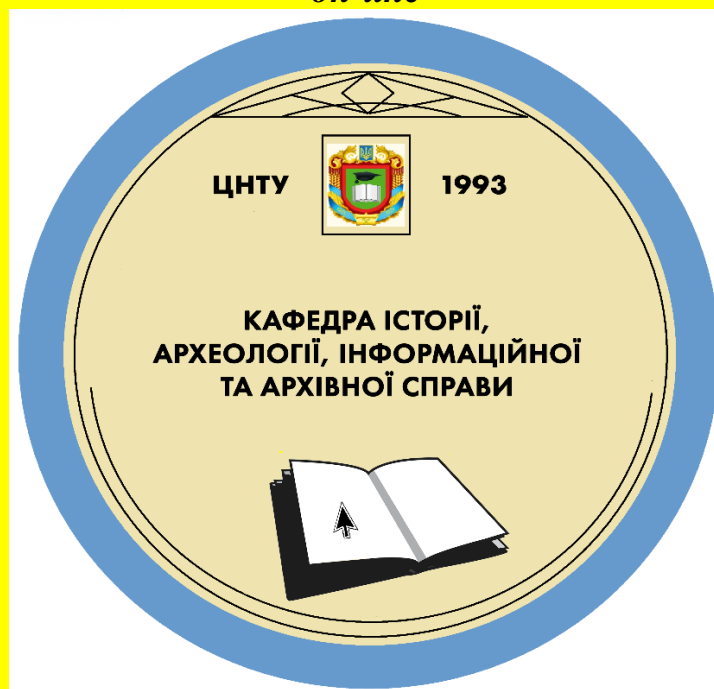
  КАФЕДРА

 ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

КАТЕДРА UNIVERSUM:

*ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ
З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ, АРХІВНОЇ ТА
МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ*

on-line

ВИПУСК 4
2022

м. Кропивницький

Катедра Universum:

**ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ
З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ, АРХІВНОЇ ТА МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ**

У збірнику публікуються науково-популярні статті з актуальних питань історичної науки, дослідження у галузі документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій, а також філософії, педагогіки та філології.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами гуманітарних наук.

Головний редактор:

С.В. Орлик – доктор іст. наук, професор

Відповідальний секретар:

Л.В. Глебова – кандидат філол. наук, доцент

Члени редколегії:

Василь Орлик – д.і. н., проф., **Сергій Кулешов** – д. і. н., проф., **Вікторія Барабаш** – к. пед. н. доц., **Ганна Бондаренко** – ст. викл., **Олександр Бондаренко** – к. і. н. доц., **Оксана Головата** – викл., **Олена Коломієць** – к. пед. наук, доц., **Сергій Римар** – ст. викл., **Зоя Стежко** – к. філос. наук, доц., **Микола Тупчієнко** – к. і. н, доц.

Рекомендовано до публікації on-line: рішення кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи ЦНТУ, протокол № 12 від 10. 06. 2022.

Адреса редакції: пр.Університетський, 8, м.Кропивницький, 25006,
Тел. 0954239599, e-mail: universumcntu@gmail.com

Заснований 2020 року. Виходить 4 рази на рік.

Електронна версія: <http://snd.kntu.kr.ua>

ЗМІСТ

Історія та археологія

Орлик Василь	
МОНЕТИ ОЛЬВІЇ ІЗ ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ КІРОВОГРАДЩИНИ.....	5
Ніколаєв Микола	
ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ДОДАТКА ДО НАУКОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ.....	10
Бондаренко Олександр	
КУЛЬТУРА МІСТ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1775 – 1917 рр. В ІСТОРИОГРАФІЇ ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ.....	13
Орлик Світлана	
РЕФОРМА ЦЕНЗУРИ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ 1865 р.....	16
Бондаренко Олександр	
ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК»: РАДЯНСЬКИЙ ДИСКУРС.....	20

Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Барабаш Вікторія	
БІБЛІОТЕКОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДМИТРА БАГАЛІЯ (НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА).....	22
Барабаш Вікторія	
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	25
Бондаренко Ганна	
ПРОЕКТУВАННЯ ТА ЦІЛІ ПРОГРАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ.....	29
Головата Оксана	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ З ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	30
Дмітрієва Софія	
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНСТАГРАМ.....	31
Козьма Ольга	
КЛАСИЧНА МУЗИКА ЯК АВТОКОМУНІКАЦІЯ.....	33
Мороз Анастасія	
ФОТОДОКУМЕНТ У СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЙ.....	35
Сипко Кирило	
ПРОГРЕС РОБОТОТЕХНІКИ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	38

Філософія, педагогіка, філологія

Глебова Людмила	
РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОБОВ'ЯЗКОВО ВИКОРИСТОВУВАТИ НА ПРАКТИЦІ.....	42
Коломієць Олена	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	44
Ліпатова Марина	
ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МОВИ НАВЧАННЯ.....	47
Стежко Зоя	
ПРО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ЛЕКСЕМИ «АБСОЛЮТИЗАЦІЯ» (У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ).....	50
Царук Антоніна	
ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ПРАВИЛ ПРАВОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ ТА АБІТУРІЄНТАМИ.....	53

ІСТОРИЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

УДК 930.2

Василь ОРЛИК,
д.і.н., професор,
завідувач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

МОНЕТИ ОЛЬВІЇ ІЗ ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ КІРОВОГРАДЩИНИ

Мідні монети Ольвії – мілетської апойкії в Північно-Західному Причорномор'ї – є найпоширенішими серед знахідок давньогрецьких монет VI-I ст. до Р.Х. на теренах Правобережної України (Mielczarek & Orlyk 2019; Орлик, Коцур & Цыганенко 2019), зокрема й на Кіровоградщині (Орлик 2021). Як відомо, наша область є континентальною, через її територію протікають дві великі річки – Дніпро та Південний Буг, які належать басейну Чорного моря. Ми неодноразово розглядали знахідки античних монет VI-I ст. до Р.Х. на території Дніпровського Правобережного Лісостепу, у тому числі й на Кіровоградщині. У той же час, Кіровоградське Побужжя залишалося поза нашою увагою. Як відомо, Західною частиною Кіровоградщини протікає р. Південний Буг – «третья за довжиною річка України і найбільша, яка тече виключно територією країни (довжина – 806 км)» (Південний Буг). Сучасні дослідники переважно «ототожнюють р. Південний Буг з річкою Гіпаніс (Гіпаній), яка досить часто згадується у більшості описів Північного Причорномор'я античними авторами» (Мінаєва 2022: 197), зокрема Геродотом, Страбоном, Плінієм Старшим, Арріаном Флавієм та ін. Геродот називав Гіпаній третьою річкою Скіфії, указуючи, що «її джерело в Скіфії і починається вона з великого озера, навколо якого пасуться дикі білі коні. І правильно називають це озеро матір'ю Гіпанія. Отже, з нього витікає ріка Гіпаній і на відстані п'яти днів шляху в ньому ще небагато води і його вода солодка, але після того на відстані чотирьох днів шляху від моря його вода стає дуже гіркою. Це тому, що в нього вливається одне гірке джерело, яке хоч і зовсім мале, але дуже гірке і його вода змішується з водою Гіпанія, що є великою річкою серед малих, і це джерело надає його воді такий смак» (Геродот 1993: 192). Н. Мінаєва припускає, що «що на ранніх етапах грецької колонізації берегів Північного Причорномор'я та за часів перебування Геродота в Ольвії саме Південний Буг був головним торговельним шляхом в цьому регіоні» (Мінаєва 2022: 197).

Як відомо, саме завдяки грецьким колоністам у Північному Причорномор'ї в другій половині VI ст. до Р.Х. була налагоджена монетна

справа та грошовий обіг, які були пов'язані з розвитком торгівлі. За влучним висловом Миколи Котляра, «реліктами внутрішньої і зовнішньої торгівлі тих часів» (Котляр, 1971) є монетні знахідки.

В останні десятиріччя, завдяки розвитку приладового металопошуку, з'явилася маса знахідок монет у різних країнах, у тому числі й в Україні, зокрема й давньогрецьких монет. Відомі такі знахідки і в басейні р. Південний Буг. Якщо знахідки таких монет у нижній течії цієї річки є закономірними, адже саме в Нижньому Побужжі розташовувалася мілетська апоїкія Ольвія і її хора, то знахідки давньогрецьких монет, зокрема ольвійських, у середній та верхній частинах басейну р. Південний Буг вказують на контакти місцевого населення з представниками грецького світу.

Зупинимось на знахідках таких монет на теренах середньої частини басейну р. Південний Буг, зокрема в Західній частині Кіровоградської області та суміжних з нею територіях, відомості про які містяться у науковій літературі та Інтернет-ресурсах скарбошукачів, зокрема на Інтернет-ресурсі Violity (форум та аукціон).

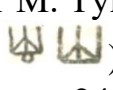
Нашим колегою, М. Тупчієнком, були опубліковані 2 мідні монети Ольвії із зображенням на аверсі голови Борисфена (річкового божества) вліво, а на реверсі – справа – напису ОΛΒΙΟ, по центру поля монети – горита, зліва від нього – парадної сокири, за нею – диферента. Через наявність на аверсі зображення голови Борисфена, цей різновид ольвійських монет отримав у нумізматичній літературі назву «Борисфен». Одна із цих монет (Рис.1) була знайдена на черняхівському поселенні Жакчик-1, поблизу с. Жакчик Заваллівської громади Голованівського району Кіровоградської області (Тупчієнко 2021: 25). Монета має отвори, незадовільний стан збереження реверсу, іконографія голови Борисфена та монетно-вагові характеристики (діаметр – 20 мм., вага – 6,48 г.), наведені М. Тупчієнком, а також залишки диферента на зображенні монети (ймовірно) вказують, що це може бути «Борисфен» п'ятої групи*, карбований близько 243 р. до Р.Х. (Ніколаєв 2020: 32).

Рис.1 (Без масштабу)

Другий «Борисфен» (Рис.2) був знайдений на поселенні «Біла Скеля, розташованого на правому березі Південного Бугу в межах Кам'януватської сільської ради (Одеська обл.) навпроти південної частини поселення Завалля (Кіровоградська обл.)» (Тупчієнко 2021: 25-26). Іконографія голови

* Відомим українським вченим П. Каришковським «Борисфени» відповідно до іконографії та монетно-вагових характеристик розділені на 10 груп (Каришковский 1988: 81).

Борисфена, монетно-вагові характеристики (діаметр – 22 мм., вага – 10,28 г.) та диферент на монеті вказують, що це «Борисфен» першої групи, за гіпотезою М. Ніколаєва диферент належав «магістратові на ім'я Ἀγαθῖνος Ἀντιψῆστωρος, що був епонімом у 327 р.» до Р.Х (Ніколаєв 2020: 39).

Рис.2 (Без масштабу)

Окрім цих двох знахідок, ми, під час моніторингу згаданого вище Інтернет-ресурсу Violity, виявили інформацію ще про 3 знахідки ольвійських монет в Західній частині Кіровоградської області та суміжних з нею територіях.

Так, зокрема, на території Голованівського району була знайдена мідна монета (Рис.3), на аверсі якої міститься зображення голови грецької богині випадку (долі, щастя) Тіхе (Τύχη) в баштовій короні вліво, а на реверсі – стрілець з лука вліво, схилений на одне коліно, праворуч – ΣΩΣΤΡΑ.

Рис.3 (Без масштабу)

Даний тип монет карбувався в Ольвії близько 360-350 рр. до Р.Х., номінал монети дослідники визначають як дихалк.

Поблизу села Солонія Гайворонської громади Голованівського району Кіровоградської області, на лівому березі р. Південний Буг, 2020 р. було знайдено «Борисфен» (Рис.4) .

Рис.4 (Без масштабу)

Іконографія голови Борисфена та диферент ЕУ на монеті вказує, що це «Борисфен» п'ятої групи, за гіпотезою М. Ніколаєва ці монети карбувалися

близько 240 р. до Р.Х. (Ніколаєв 2020: 33).

Розглядаючи знахідки ольвійських монет на суміжних із Західною частиною Кіровоградської області територіях, варто згадати і про знахідку «Борисфена» поблизу с. Мигія Первомайського району Миколаївської області (Рис.5).

Рис.5 (Без масштабу)

На реверсі монети зберігся фрагмент диференту, який за світлиною не можливо чітко ідентифікувати. Перша графема в цьому диференті А, друга схожа на Р, чи була третя графема наразі визначити складно. Тому цілком можливо, що на монеті може міститися диферент АР або АРІ. Такі диференти знаходимо на «Борисфенах» четвертої (№№33-34), п'ятої (№50) та дев'ятої-десятої груп (№№91-92). Проте наявність у графемі А ламаної поперечної гаски вказує на №92. Проф. М.Ніколаєв указує, що «скорочення № 92 утримує яскраву палеографічну особливість: уперше в Ольвії застосована альфа з ламаною поперечною гаскою. В ольвійській лапідарній палеографії така альфа відома з кінця III ст. до н.е. Отже, за палеографією датування «борисфенів» зі скороченням № 92 не може бути ранішим останньої третини III ст. до н.е.» (Ніколаєв 2020: 36). Монетно-вагові характеристики цього «Борисфена» – діаметр – 17 мм., вага – 4,16 г. – також вказують на його приналежність до останніх груп цього типу мідних монет Ольвії, карбування яких, на думку М. Ніколаєва, може припадати на 222 – 219 рр. до Р.Х.

Таким чином, аналіз сучасних наукових праць та Інтернет-ресурсу Violyty вказує на знахідки в Західній частині Кіровоградської області та суміжних з нею територіях 5 монет Ольвії – мілетської апоїкції в Північно-Західному Причорномор'ї, емісії яких припадають на середину VI – III ст. до Р.Х. Проте досвід вивчення монетних знахідок в Україні вказує, що це лише незначна частина таких знахідок (Орлик 2020).

Джерела та література

1. Геродот. (1993). *Історії в дев'яти книгах*. К.: Наукова думка, 576 с.
2. Карышковский, П.О. (1988). *Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху*. К.: Наукова думка, 166 с.
3. Котляр, М. Ф. (1971). *Грошовий обіг на території України доби феодалізму*. К.: Наук. думка, 174 с.

4. Mielczarek, M & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, № 13, 33–39
 5. Мінаєва, Н.І. (2022). Вплив природних чинників на виникнення великих скіфських городищ та розвиток торгівельних шляхів. *Археологія і давня історія України*, Вип. 1 (42), 193-202.
 6. Ніколаєв, М.І. (2020). Хронологія ольвійських «борисфенів». *Український нумізматичний щорічник*, Вип.4, 14-42.
 7. Орлик, В. (2020). До питання існування грошового обігу на території Дніпровського Правобережного Лісостепу (V – I ст. до н.е.). *Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей I Міжнародної наукової конференції*, 13 травня 2020 р. Кропивницький: ЦНТУ, 9-13.
 8. Орлик, В.М. (2021). Знахідки античних монет VI-I ст. до н. е в басейні р. Тясмин. *Український нумізматичний щорічник*, Вип 5, 5-44.
 9. Орлик, В., Коцур, В., Цыганенко, Л. (2019). Клад ольвійських монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. *Acta Archaeologica Lodziensia*. 65. 39-50.
 10. Тупчієнко, М.П. (2021). Знахідки «борисфенів» на черняхівських поселеннях Середнього Побужжя. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки : VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 верес. 2020 р. : тези доп. Переяслав: Домбровська Я. М., 24–28.
 11. Південний Буг.
- URL:<https://location4film.com.ua/uk/locations/rivers/92>

УДК 027.7

Микола НІКОЛАЄВ,
д.і.н., професор кафедри історії,
та методики її навчання
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ДОДАТКА ДО НАУКОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Як відомо, оцінка ефективності досліджень науковця у сучасному університеті нині ґрунтується на наукометричних показниках. Переваги та недоліки застосування наукометричних показників до оцінки діяльності науковця, а також багато інших пов'язаних питань, неодноразово були та продовжують залишатися об'єктом відповідних дискусій (наприклад, див. статтю Інституту історії України НАНУ¹). Безсумнівно, наукометрія заповнила університетське наукове життя. Відповідно успішність або неуспішність науковця визначається наявністю або відсутністю публікацій в особній групі наукових періодичних видань, індексованих у престижних наукометричних базах Web of Science та Scopus². Відомим є той факт, що практична діяльність університетського науковця реально пов'язана з намаганням опублікувати якнайбільше наукових статей, індексованих в зазначених базах *і це добре*. Але, разом з тим, мають місце й, так би мовити, негативні випадки, коли такі публікації приймають до друку так звані «хижацькі» видання; науковець змушений платити значні гроші за публікацію, тобто відбувається вкрай негативний для розвитку науки процес комерціалізації. Частина науковців має багато публікацій, індексованих у WoS та Scopus, у так званих «хижацьких» журналах. Доречно згадати відомий вислів Остапа Бендера: «Раз в стране бродят какие-то денежные знаки, то должны же быть люди, у которых их много». Виникає питання: А чи є публікація у «хижацькому» науковому журналі, індексованому у зазначених базах, однозначним критерієм успіху вченого? На жаль, питання залишається риторичним. Відповідно, цілком пропонованого есе є пропозиція щодо вдосконалення існуючої системи наукометричних показників діяльності вченого.

Як відомо, *єдиним критерієм вагомості наукового дослідження є його наукова новизна. Вважаю, що наукову новизну та, відповідно, ефективність діяльності вченого, умовно можливо вимірювати в часі (!)*. Наука починається

¹ Scopus замість науки: чи потрібно це Україні? Сайт Інституту історії України НАНУ: <http://history.org.ua/uk/post/44687>

² Мені відома величезна кількість достойних наукових видань з моєї тематики, головні редактори котрих не можуть або просто не бажають займатися індексацією.

з фактів та завершується фактами. Тобто будь-яке наукове дослідження в будь-якій галузі починається з фактів, отриманих колегами до моменту початку дослідження (в наукових дослідженнях цей етап називається оглядом). Момент завершення дослідження фіксує нові знання, отримані науковцем. Саме таке, розділене у часі зіставлення реальних досягнень науковця з досягненнями, отриманими раніше колегами, можливо запропонувати у якості об'єктивного критерію наукової новизни дослідження та відповідно оцінки ефективності вченого. Практичною реалізацією такого критерію повинна стати відповідна **формула дослідження**. Таку формулу можна запропонувати для будь-якої конкретної наукової статті, дисертації або монографії. Формула є простою та складається з двох частин – **двох речень**: перша частина – тезисний виклад рівня наукового знання у відповідній галузі до початку виконання дослідження, друга – отримані науковцем нові знання.

Наведу приклад формули, яку можна застосувати до моєї кандидатської дисертації (1984 р.):

1.Осьове зусилля на упорний підшипник ротора турбомашини зазвичай контролюють шляхом установки відповідного пристосування, що потребує виведення турбомашини з експлуатації, її демонтаж, установку всередину датчика, наступне складання двигуна тощо.

2.Дисертантом встановлений теоретично (та підтверджений практично) невідомий раніше факт стрибкоподібної зміни рівня вібрації на частоті слідування робочих лопаток ротора в момент зміни напряду осьового навантаження на підшипник, що дозволяє контролювати осьове навантаження без виведення турбомашини з експлуатації, її демонтажу та навіть зупинки, шляхом установки на корпус двигуна датчика вібрації та контролю рівня вібрації на частоті слідування робочих лопаток (захищено патентами на винаходи, всесоюзна премія).

Відповідно, моя докторська дисертація (2016 р.) може бути викладена за такою формулою:

1.Майже за двісті років досліджень Ольвії – одного з найзначніших давньогрецьких полісів Північного Причорномор'я – виявлено сотні писемних джерел: лапідарних написів, графіті, керамічних клейм, магічних заклять, які до сьогодні ще не розглядалися з єдиних хронологічних позицій, через що їхнє датування визначено переважно лише у рамках певного століття.

2.Дисертантом на ґрунті системного аналізу та математичного моделювання розроблені теоретичні основи синхронізації та реконструкції стародавніх епонімних каталогів (календарів), що дозволило виконати синхронізацію каталогу епонімів IPE I² 201, тобто відновити літочислення Ольвії IV-I ст. до Р. Х., переглянути з єдиних хронологічних позицій традиційні абсолютні та відносні датування сотень лапідарних написів, монет, графіті, керамічних клейм, магічних написів Ольвії та запровадити тверду хронологічну основу історії Ольвії.

Як негативний приклад, пов'язаний з відсутністю наукової новизни, розгляну формулу дисертації, наприклад, на тему «Вплив транспортних перевезень на рівень розвитку промисловості такого-то регіону». Формула:

1. Відомо, що рівень розвитку транспортних перевезень є важливою складовою розвитку промисловості.

2. Дисертантом встановлено, що рівень розвитку транспортних перевезень такого-то регіону є важливою складовою розвитку промисловості.

Як видно, дисертант у цьому випадку має проблеми з індукцією та дедукцією.

Читач, ймовірно, заперечить, що будь-яка наукова стаття, дисертація та монографія у своєму складі обов'язково має такі розділи, як *Огляд сучасного стану проблеми* та *Наукова новизна*. Це дійсно так, *але відсутність наукової новизни в таких розділах часто може маскуватись багатослів'ям*. Мною ж запропонована жорстка формула, яка включає лише два речення. Відповідно, ***неможливість викласти свої наукові досягнення в одному реченні є негативним сигналом для оцінки наявності або відсутності наукової новизни.***

На мою думку, потрібна відповідна дискусія з метою запровадження оцінки дисертацій, наукових статей та монографій за пропонуваним критерієм.

УДК 930(477)»1785/1917

Олександр БОНДАРЕНКО,
д.і.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

КУЛЬТУРА МІСТ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1775–1917 рр. В ІСТОРІОГРАФІЇ ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ

Серед важливих проблем вітчизняної історичної науки помітне місце займає вивчення історії культури міст. Зумовлене воно передусім браком уваги до вивчення цієї теми за радянської доби, з одного боку, й усвідомленням її значущості у розвитку суспільства – з іншого.

Міста відігравали й відіграють в історії будь-якої цивілізації ключову роль, будучи своєрідним «каркасом» сучасної цивілізації та перетворившись на інноваційні центри, що визначають розвиток не тільки суміжних територій, але й цілих регіонів будь-якої країни. Саме в місті відбувалося формування основного вектора культури.

Окреслена проблема певною мірою була предметом розгляду в працях дослідників імперської доби. Зауважимо, що потреба в історіографічному аналізі наукового доробку вчених попередніх періодів не викликає сумніву, адже без звернення до минулого, без наукової рефлексії та усвідомлення наукового знання сучасні повноцінні історичні дослідження немислимі. Тому необхідно, по-перше, визначити основні підходи до цієї проблеми в історіографії імперської доби та, по-друге, встановити ступінь розробленості історії культури населення міст Наддніпрянщини останньої чверті XVIII – початку XX ст.

Перші кроки у дослідженні зазначеної проблеми зробили сучасники – громадські діячі, статисти, краєзнавці, історики, етнографи та географи. Одним з перших започаткував систематичний виклад історії та культури міст, зокрема Києва, відомий історик та археолог М. Берлинський. Опираючись на достатньо широку базу писемних та археологічних джерел, учений у своїх працях подає історію міста й доповнює його характеристикою найвідоміших пам'яток культури [1].

Суттєвий внесок у вивчення культури українських міст у першій половині та середині XIX ст. зробили професійні науковці та аматори: З. Аркас, перший ректор Київського університету Св. Володимира М. Максимович, професори С. Орнатський, С. Зенович, В. Цих, історик М. Закревський, київський цивільний губернатор І. Фундуклей, митрополит Є. Болховітинов, літератор та археолог М. Сементовський.

У середині XIX ст. специфічною рисою стало розширення проблематики міських досліджень, поява перших монографічних наукових праць,

присвячених зокрема й культурі міст. У них відображено певні проблеми формування та розвитку міського соціокультурного простору, деякі питання архітектури міст, їхнього благоустрою, побуту та культури міського населення. Так, у монографії українського етнографа й археолога О. Терещенка [3] на основі чималої кількості джерел висвітлено побут містян, зокрема одяг, житло тощо. Частина дослідження присвячена звичаям, віруванням, святкам та дозвіллю міських мешканців. Зауважимо, що це була чи не перша спроба «поставити на наукову основу» етнографічне вивчення народного побуту та культури.

На переконання професора, ректора Київського університету Св. Володимира історика К. Неволіна, саме в місті формувалися нові форми і установи, які більше відповідали модернізованому соціокультурному устрою, творилися інститути, що забезпечували зміни в усьому суспільстві: «в містах зосереджувалось все, що є найкращого в народонаселенні держави. Міста нині ... стали осередком духовного і матеріального життя в державі» [2, с. 5-6].

Об'єктивні процеси індустріалізації та урбанізації у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. сприяли збільшенню уваги вчених до вивчення історії та культури міст. Історики, етнографи, археологи, мовознавці тощо, серед яких, насамперед, В. Антонович, М. Владимирський-Буданов, Г. Ге, В. Іконников, І. Каманін, М. Костомаров, О. Лазаревський, О. Левицький, Ф. Лебединцев, В. Надлер, А. Скальковський, Д. Яворницький та ін. зібрали, опрацювали та опублікували чималий масив матеріалів, що стосувався історичного розвитку українських міст. Науковці розглядали історію виникнення міст, основні етапи їхнього господарського й культурного розвитку. На основі різноманітних джерел автори висвітлювали ті чи інші сторони розвитку міста, його зовнішній вигляд, організацію освіти, духовного життя, спосіб життя містян у різні історичні періоди.

Загалом в імперській історіографії простежуються три етапи вивчення культури міст, кожен з яких мав особливості, що були пов'язані з певними дослідницькими підходами та тематикою досліджень. Специфічною рисою першого періоду (остання чверть ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.) є констатація особливостей міської культури та спроби їхнього узагальнення. Впродовж другої половини ХІХ ст. (другий етап) з'являються наукові праці краєзнавців, в яких істотне місце стали займати міські історико-культурологічні сюжети. Впродовж третього етапу (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) з'явився стійкий дослідницький інтерес до внутрішнього розвитку окремого міста, приватного життя міських верств.

Отже, викладене вище дає змогу зробити такі висновки: 1. В імперській історіографії культури міст Наддніпрянщини нагромаджено фактологічний матеріал, визначено певні теоретико-методологічні підходи. 2. Переважання історико-юридичного, географічного та соціально-економічного підходів не дозволило виокремити міську культуру як самостійний об'єкт вивчення. 3. Наприкінці імперського періоду спостерігається формування «галузевого» підходу у дослідженні культури українських міст, що пояснюється недостатньою вивченістю окремих складників міської інфраструктури. Якщо

на початку означеного етапу місто постає як певна «цілісність», то на межі ХІХ–ХХ ст. воно «розмивається» між різними науковими напрямками, а окремі здогадки і спостереження вчених були не спроможні призупинити цей процес. І тільки в окремих краєзнавчих дослідженнях місто і міський культурний простір все ще зберігали свою цілісність як об'єкт наукового вивчення. 4. Культура міст у тогочасній історіографії так і не стала предметом спеціального студіювання, а була складовою частиною праць з міської проблематики загалом. Оскільки ці праці не були узагальнювальними цілісними дослідженнями, тому в них можна отримати лише поверхову, розрізнену інформацію про ті чи інші сторони культурного життя українських міст. Переважно вони мали описовий характер і слугували насамперед для накопичення фактологічного матеріалу. 5. Учені зробили певний внесок у дослідження побуту, способу життя містян. Однак вони розглядалися фрагментарно, та й здебільшого увага науковців зосереджувалася переважно на житті привілейованих міських прошарків. Тому чимало проблем окресленої теми навіть не були поставлені.

Джерела та література

1. Берлинский М.Ф. Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего города, так же показание достопамятностей и древностей оного. СПб.: Тип. Департамента народного просвещения, 1820. 204 с.
2. Неволин К.А. Общий список городов русских // Полн.собр.соч. Т.6. СПб., 1859. С. 27–95.
3. Терещенко А. Быт русского народа: В 7 т. СПб.: В Тип. Министерства Внутренних Дел. 1848.

УДК 32.019.51

Світлана ОРЛИК,
д.і.н., професор кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

РЕФОРМА ЦЕНзуРИ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ 1865 р.

Проблеми становлення та функціонування цензури в Російській імперії ставали предметом дослідження сучасних українських вчених: О. Кирієнко [2-3], Л. Коляди [4], С. Орлик [6], В. Савчинського [8], В. Стеценко [9], Н. Щербак [10] та ін.

Усі російські царі для утримання своєї влади розвивали цензурні органи, розширювали їхні повноваження і каральні функції. Зупиняючись на реформі цензури, яка була проведена Олександром II на початку 60-х років XIX ст. [5], важливо звернути увагу на розширенні цензурних вимог до друкованих періодичних видань, книг та на посиленні відповідальності за порушення норм цензурного законодавства щодо періодичних друкованих видань (до періодичних друкованих видань, згідно імперського законодавства, відносилися: газети, журнали, які друкувалися окремими номерами, листами чи книжками; збірники та підбірки творів чи статей різних письменників, котрі видавалися під загальною назвою більше 2-х разів на рік). Зокрема, до цензурного комітету мали надаватися примірники періодичних друкованих видань у визначені строки:

- якщо періодичність не частіше 1 разу на тиждень – перед друком кожного номера;
- якщо періодичність частіше 1 разу на тиждень – за 2 дні до розсилки підписникам або виходу в продаж [5].

За неподання або порушення вищезазначених термінів подання примірників періодичних друкованих видань у цензурні комітети до видавця застосовувалися штрафи до 100 руб.

Міністр внутрішніх справ мав право надавати періодичним друкованим виданням попередження, вказуючи на публікації, які мали проблеми з цензурою. За третім таким попередженням міністр міг призупинити діяльність періодичного видання на термін до 6 місяців або й зовсім зупинити його роботу, направивши відповідне подання до 1-го департаменту Правлячого Сенату. Окрім того, за рішенням суду також була можлива заборона діяльності періодичного друкованого видання, а видавцю чи редактору могло бути призначено заборону здійснювати таку діяльність у будь-якому іншому друкованому виданні строком до 5 років.

Особлива увага приділялася контролю за діяльністю друкарень, літографій, металографій та закладів, котрі виробляли та продавали засоби для тиснення та книжної торгівлі. Якщо періодичні друковані видання реєструвалися в Міністерстві внутрішніх справ шляхом подання заяви і пакету

документів до Головного управління зі справ друку, то друкарні і т. п. заклади мали отримати відповідні дозволи у губернатора. Всі бажаючі мати у власному використанні ручний друкарський станок також мали пройти відповідну реєстрацію у губернатора. За nereєстрацію або порушення порядку реєстрації таких закладів накладався штраф до 300 руб. та арешт до 3-х місяців або позбавлення волі на визначений судом термін.

Визначену кількість примірників усієї друкованої продукції, окрім документів громадсько-побутового призначення (весільні та інші запрошення, преїскуранти, об'яви, візитівки тощо), друкарні та літографії мали надавати у місцевий цензурний комітет, про що їм видавали відповідну розписку. Лише після завершення 3-х денного строку з дати надання такої розписки, при умові що цензурний комітет не надсилав ніяких заперечень, дозволялося випускати у світ такі друковані твори. За порушення цих вимог законодавець передбачав штраф до 100 руб.

На кожному екземплярі друкованої продукції, яку випускали друкарні чи літографії, повинні були зазначатися ім'я і місце проживання засновника друкарні чи літографії, а якщо твір піддавався цензурі – вказувалася інформація про схвалення цензурою. Якщо у цих відомостях виявлялися перекозчення чи неправдиві дані – до відповідальної особи застосовувався штраф у розмірі до 50 руб. або позбавлення волі на визначений судом термін.

Основні питання, на які мали звертати увагу імперські цензурні органи, були визначені у «Тимчасових правилах по цензурі», прийнятих у травні 1862 р. [1], цими правилами передбачалася вимога не допускати до друку твори і статті, у яких:

- порушувалася належна повага до вчення і обрядів християнської віри, недоторканість верховної влади і її атрибутів, повага до царської сім'ї, непохитність імперських законів, народна моральність, честь і приватне життя кожного;
- мали місце шкідливі вчення соціалізму і комунізму, котрі закликали до потрясінь і повалення існуючого порядку і встановлення анархії;
- збуджувалася неприязнь і ненависть одного стану до іншого; мають місце образливе глузування над цілими станами і посадами державної та громадської служби.

Особливими правилами цензори керувалися при рецензуванні статей, які стосувалися військової, фінансової, судової тематики, а також усіх напрямків діяльності Міністерства внутрішніх справ.

Слід згадати циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва (так званий «Валуєвський циркуляр») від 18 липня 1863 р., направлений до Київського, Московського та Петербургського цензурних комітетів, яким надавалося розпорядження посилити контроль за тим «чтобы к печати дозволялись только такие произведения на этом языке (українській мові – О. С.), которые принадлежат к области изящной литературы; пропуск же книг на малороссийском языке как духовного содержания, так учебных и вообще назначаемых для первоначального чтения народа, приостановить» [12]. Тож з

появою цього злочасного циркуляру україномовні періодичні друковані видання були ліквідовані.

Згодом «Валуєвський циркуляр» було доповнено ще одним таємним розпорядженням Олександра II, підписаним 30 травня 1876 р. (так званий «Емський Указ»), що фактично був спрямований на знищення українства. Згідно цього документа цензурні органи мали суворо слідкувати за всім, що друкувалося українською мовою безпосередньо в імперії, а також за українськими виданнями, які завозилися з-за кордону. У цьому циркулярі було вказано, що «в соображении вредного влияния газеты» заборонити діяльність газети «Киевский Телеграф», а от газету «Слово», яка вірно служить московії, «поддержатъ издающуюся в Галичине, в направлении враждебном украинофильскому газету «Слово», назначив ей хотя бы небольшую, но постоянную субсидию (з боку дописано: «1000 р. из сумм III жанд., в текст заключения не вводитъ, а только иметъ в соображении»), без которой она не может продолжать существование и должна будет прекратиться, (украинофильский орган в Галиции, газета «Правда», враждебная вообще русским интересам, издается при значительном пособии от поляков)» [7, 381–382].

Висновок. Російська імперія вибудовувала і удосконалювала свої цензурні органи віками для того, щоб утримувати владу російських царів і захищати імперські інтереси, плекати великодержаний шовінізм, де переваги надавалися російській нації, а всі інші багаточисельні нації, які входили до складу імперії, дискримінувалися і пригнічувалися. За допомогою цензури включалися режими обмежень і репресій, які застосовувалися до інакомислячих громадян. Глибоке імперське коріння на ґрунті потужної провладної пропаганди та посилення цензури проростає і зараз у мізках сучасних росіян, які віками формували свою націю на імперських традиціях. За допомогою цензури сучасна тоталітарна влада може сформувати інформаційний фільтр, котрий створює вакуум, де не існує легкодоступної інформаційної альтернативи тій пропаганді, яка «збиває з розуму» навіть думаючих людей. Більшість громадян тоталітарної держави психологічно не готові виходити із зони інформаційного комфорту (знаходити альтернативну інформацію, її аналізувати) аж допоки не відчують, як мінімум, фізичного дискомфорту.

Джерела та література

1. Временные правила по цензуре: Закон РИ от 12 мая 1862г. №38270. Полное собрание законов РИ (далі – ПСЗ РИ). Собр.2-е. Отд. 1. Т.37.
2. Кирієнко О. Ю. *Військова цензура в українських губерніях Російської імперії (липень 1914 – жовтень 1917 р.)*: монографія. Київ: Інститут історії України, 2016. 366 с.
3. Кирієнко О. Ю. Загальна та військова цензура в Російській імперії (XVIII – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2010. №4. С. 83–98.

4. Коляда І. А. Цензурна політика російського самодержавства в «українському питанні» (до історії відносин М. Коцюбинського з органами цензури). *Український історичний журнал*. 2012. №2. С. 58–72.
5. О некоторых переменах и дополнениях в действующий ныне цензурных постановлениях: Закон РИ №41990 от 6 апреля 1865г. ПСЗ РИ. Собр.2-е. Отд. 1. Т.40.
6. Орлик С. Пропаганда облігацій військових позик в Російській імперії на шпальтах газети «Киевлянин» (1916 р.). *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: «Історичні науки»*. 2020. № 9. С. 180–199.
7. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р.. Харків-Київ, 1930. 414 с.
8. Савчинський В. Е. Цензурна політика російського самодержавства й українське книговидання. *Український історичний збірник*. 2009. Вип. 12. С. 107–113.
9. Стеценко В. І. Цензурні органи в Південно-Східній Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30 (69). №3. С. 34-41.
10. Щербак Н. М. Правові засади діяльності цензурних установ в Україні (XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 229 с.
11. Циркуляр министра внутренних дел П.А.Валуева Киевскому, Московскому и Петербургскому цензурным комитетам от 18 июля 1863г. [текст]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%83%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%86%D0%B8%D1%80%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%80 (дата звернення: 12.01.2022).

УДК 930.2(477)

Олександр БОНДАРЕНКО,
д.і.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК»: РАДЯНСЬКИЙ ДИСКУРС

Місто як одне з найскладніших та багатовимірних об'єктів наукового дослідження завжди привертало увагу науковців. Не стали винятком й останні чверть століття розвитку української історіографії. Навпаки, як слушно стверджує відомий український історик член-кореспондент НАН України Олександр Реєнт, «після певного забуття міська проблематика усе більше переміщується з периферії наукового зацікавлення в його центр (це частково пов'язане й зі зміною наукової парадигми, домінуванням соціальної історії)» [1, 226]. Особливо актуальними для вітчизняної історіографії були й залишаються проблеми соціально-економічної історії міст.

У радянській історіографії дослідження економічної історії міст не знаходилась у центрі уваги науковців. А для нечисленних праць, що вряди-годи з'являлися тоді, прикметною рисою була абсолютна відсутність критичного осмислення та аналізу проблеми з наперед запрограмованим результатом дослідження.

Зважаючи на це, необхідно висловити кілька суджень щодо правомірності застосування поняття «соціально-економічний розвиток» стосовно міст Наддніпрянської України останньої чверті XVIII – початку XX ст. в радянській історіографії. Як свідчить аналіз літератури, вивчення проблем соціально-економічного розвитку міст розпочалося в 1920-х–1930-х рр. і невдовзі стало важливою складовою радянського історичного дискурсу. По-перше, якраз тоді зазначений термін дістав широке поширення у радянській історіографії, цілковито відповідаючи марксистсько-ленінській інтерпретації історичного процесу. По-друге, згідно з марксистською концепцією, стверджувалося, що в будь-якому суспільстві діє закон відповідності виробничих відносин характеру та рівню розвитку продуктивних сил. Характер виробничих (суспільних) відносин відловідно до цього закону був антагоністичним у всіх типах суспільства за винятком соціалістичного. Тому на підтвердження названого закону в радянській історіографії утвердилася теза про безперервне погіршення життя трудящих мас внаслідок їхньої експлуатації, що тривало аж до встановлення більшовицької влади. Наголошувалося, що послідовна зміна антагоністичних суспільно-економічних формацій відбувається не еволюційно, а виключно шляхом соціальних революцій. По-третє, після більшовицького державного

перевороту. перед істориками було поставлено завдання продемонструвати своїми дослідженнями «правильність» та «об'єктивність» завоювання влади більшовиками та проведених ними перетворень у соціальній та економічній сферах. Як наслідок, історичні дослідження, підготовлені за радянської доби, зазвичай, були скоріше «партійними», ніж науковими. Саме тому у наукових працях повсюдно зустрічаємо анотації на кшталт такої: «діяльність Комуністичної партії з формування історичної науки на марксистсько-ленінській методологічній основі». По-четверте, досліджувався не розвиток суспільства, а діяльність комуністичної партії з її обов'язковими для виконання настановами не тільки про те *що*, а, насамперед, *як* треба писати. Для історичної науки аксіомою стало положення, що лише з появою марксизму-ленінізму розпочалося «дійсно наукове» вивчення історії людства, а стрижневим елементом історичного процесу було визначено класову боротьбу трудящих мас проти експлуататорів за своє соціальне визволення. По-п'яте, саме дослідження цієї боротьби стало найважливішим завданням історичної науки. Радянські історики, які вивчали соціально-економічну історію міст російської імперії, розуміли її не як дослідження економічних процесів та аналіз провідних тенденцій, а, передусім, як висвітлення становища основного виробничого класу міста – пролетаріату. А питання економічного становища міст, вивчення відносин між різними міськими соціальними верствами зазвичай дослідників не цікавили. Головним для них було продемонструвати протистояння міських соціальних верств та суспільних класів у процесі виробництва та обґрунтувати існування класової експлуатації. Тож значення поняття «соціально-економічна історія» для сучасної та радянської історичної науки суттєво відрізняється. У сучасній історіографії його слід розуміти як вивчення економічних процесів міст (економічна історія) з одного боку, та дослідження міських соціальних верств і відносин між ними (соціальна історія) – з іншого. Тому, на наше переконання, необхідне роздільне вивчення питань економічного та соціального розвитку, аналіз окремо економічної та соціальної історії міст, як це давно прийнято в історіографії тих країн, які не входили до так званого соціалістичного табору.

Такий підхід дасть змогу, на нашу думку, глибше та об'єктивніше вивчати як економічне становище українських міст, так і взаємини у сфері соціальних відносин. Але це зовсім не означає, що висновки, зроблені в процесі дослідження питань економічної історії міст, не можуть використовуватися для підтвердження результатів вивчення соціального життя і навпаки.

Джерела та література

1. Реєнт О.П. Історія України XIX – початку XX ст.: методологічний зріз і тематичні напрями наукового пошуку // *Український історичний журнал*. 2007. № 6. С. 218–232.

ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА

УДК 37.091.4

Вікторія БАРАБАШ,
к.пед.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

БІБЛІОТЕКОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДМИТРА БАГАЛІЯ (НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА)

Забезпечення всебічного розвитку особистості як найважливішої цінності суспільства в нинішніх умовах реформування вітчизняної системи освіти набуває першорядного значення. У процесі формування національного світогляду студентської молоді актуальним є звернення до глибинних національно-виховних традицій та прогресивного науково-педагогічного досвіду видатних українських учених.

У даному контексті на особливу увагу заслуговує постать визначного історика України – Дмитра Багалія. Академік, громадський діяч, педагог, Дмитро Іванович належить до числа фундаторів вітчизняної бібліотечної, музейної та архівної справи.

Відомий дослідник історії Слобідської України у своїх численних наукових працях започаткував систематичне та комплексне наукове вивчення історії регіону в контексті розвитку української духовності. Взагалі питанням історії України присвячено більше чотирьохсот праць, що характеризує вченого як одного з найбільших істориків країни, творця і керівника визнаної школи дослідників.

Широкий спектр діяльності вченого-педагога реалізувався на принципах гуманізму, демократизму, народності, культуровідповідності. Виховними пріоритетами Багалія-педагога були виховання любові до Батьківщини та гордості за духовні надбання українського народу. Як педагог Дмитро Багалій чітко усвідомлював, що повноцінний розвиток особистості має відбуватися на засадах єдності національного й загальнолюдського. У 1908 році, перебуваючи у складі університетської комісії з питань викладання в школах українською мовою, Дмитро Іванович відстоював використання рідної мови як в освітніх закладах, так і в науковій діяльності. За свідченням сучасників, характерними рисами наукового стилю самого вченого були, окрім документалізму й використання першоджерел, доступність і зрозумілість, що сприяло популяризації української науки в тогочасному суспільстві. Неоціненний внесок у розбудову української науки Д. Багалій зробив як засновник кількох науково-дослідних установ.

Дмитро Багалій реалізував просвітницькі ідеї, працюючи в Харківській

громадській бібліотеці (ХГБ). Розвиваючи різні напрямки діяльності книгозбірні, учений прагнув не тільки удосконалити роботу установи, а й передати отриманий досвід фахівцям бібліотечної справи, про що свідчать статті й виступи вченого: «О просветительном значении Харьковской общественной библиотеки» (1896), «Речь при открытии филиального отделения Харьковской общественной библиотеки» (1901), «Доклад об учреждении отдела рукописей и автографов» (1903), «Записка Д. И. Багалея о задачах Харьковской общественной библиотеки» (1904), «О способах приобретения книг» (1904), «Харківська громадська бібліотека, як тип наукової і загально-просвітницької обласної бібліотеки» (1919). За 12 років головування Д. Багалія (1893–1906) Правлінням бібліотеки було побудовано нові корпуси; збільшено бібліотечний фонд, до якого увійшли й книги українською мовою; видано нові каталоги; відкрито філіали, в тому числі й для малозабезпечених читачів. Сам Дмитро Іванович подарував книгозбірні 88 книг. З метою отримання матеріальної допомоги для бібліотеки він як голова Правління організував лекції, зустрічі, писав клопотання, звернення до Міністерства фінансів, Харківської міської думи, в результаті чого бібліотека отримала нове приміщення з прекрасними залами та обладнаним книгосховищем. Дбаючи про розвиток науки й культури, Д. Багалій ініціював створення відділу рукописів і автографів; налагодив контакти з власниками приватних колекцій; взяв активну участь у розробці системи обліку; виконуючи обов'язки наукового консультанта відділу, зробив вагомий внесок у наукове розкриття колекцій.

Відродження та розвиток культури й науки України – такими були головні завдання Д. Багалія під час перебування на посаді віце-президента новоствореної Української Академії наук, ректора університету, міського голови, і це ще не повний перелік сфер діяльності вченого. Його по праву вважають фундатором бібліотечної справи на Харківщині, бо саме Д. Багалій розпочав дослідження історії бібліотек Харкова (з XVII ст.) та становлення бібліотечної мережі міста. Цим питанням присвячено й окремі розділи монографії автора про історію Харкова за 250 років його існування, зокрема, у монографії йдеться про церковні та монастирські бібліотеки XVII-XVIII ст., про першу міську публічну бібліотеку (30-ті роки XIX ст.), народні бібліотеки Харківського товариства тощо. Дмитро Багалій одночасно вів громадську та наукову роботу в Харкові та Києві. Вчений опікувався діяльністю бібліотеки Харківського університету, особливо за часів ректорства, входив до комітету зі створення Національної бібліотеки України, згодом був його головою (1918 – 1919 рр.).

У 1919 року Д. Багалій як академік Української академії наук входив до складу комісії по створенню всенародної бібліотеки України при даній установі. У науковому арсеналі вченого-педагога численні бібліографічні праці з краєзнавства та біографістики. Огляди, списки, рецензії висвітлювали творчість видатних діячів науки та культури України: О. Потебні, М. Сумцова, Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка та інших.

Чимало зусиль доклав учений до розвитку архівної справи, так, протягом

1923 – 1924 років він був фактичним керівником Центрального архівного управління УРСР.

Упродовж 1926–1932 років Д. Багалій займав посаду директора Науково-дослідного інституту вивчення життя і творчості імені Тараса Шевченка.

Таким чином, незважаючи на різні політичні реалії та зміну політичних режимів, вчений залишався вірним своїм ідеям, серед яких вагоме місце займала бібліотечна та архівна справа.

У якій би сфері не працював видатний учений-педагог, він послідовно й неухильно формував розуміння українського питання не тільки у студентів, а й у викладачів, учених, політиків. Продовжуючи демократичні традиції своїх вчителів – В. Антоновича, В. Іконнікова, О. Потебні – Дмитро Багалій сприяв духовному відродженню українців.

Джерела та література

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, «Либідь», 2006. 421 с.
2. Багалій Д.І. Автобіографія : 50 літ на стороні української культури. Х. : «Прапор», 2002. 192 с.
3. Богдашина О.М. Д.І. Багалій та вища школа на Україні // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Сер. Історія та географія. Х., 2003. Вип. 13. С. 148–152.
4. Галів М. Суспільно-політичні ідеї в історико-педагогічному наративі Дмитра Багалія. Молодь і ринок. 2016. № 5. С. 113–118.
5. Коцур А.П. Дмитро Багалій – видатний діяч українського національного відродження / А.П. Коцур, Б.Ф. Білецький // Слов'янський вісник. 1998. Вип. 1. – С. 117–121.
6. Бібліотечна енциклопедія Харківщини. URL: <https://libenc.korolenko.kharkov.com/istoriia-bibliotechnoi-spravy-kharkivskoho-rehionu/bahalii-dmytro-ivanovych>.

УДК 027.7

Вікторія БАРАБАШ,
к.пед.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військової агресії з боку російської федерації та активного поширення державою-агресором дезінформації пріоритетним питанням національної безпеки є реалізація єдиної інформаційної політики.

Сьогодні інформаційні установи відіграють особливу роль у процесі становлення громадянського суспільства. Залучаючи населення до багатьох своїх акцій і заходів, вони сприяють підвищенню громадянської активності людей, формують у них патріотизм, громадянську свідомість, допомагають створювати особливий суспільний мікроклімат у регіоні свого впливу.

Інформація є важливим соціальним, економічним і політичним потенціалом людства. В умовах безперервного збільшення обсягів інформації постає проблема її генерування й оптимізації. Відповідно до цього змінюються форми й способи роботи з величезними обсягами нових знань та інформації. Цей процес супроводжується змінами в усіх галузях людської діяльності, зокрема і в бібліотечній. Введення в усі напрями людського життя новітніх інформаційних технологій і їхній швидкий розвиток спричиняють фундаментальні зрушення в соціально-культурних та економічних засадах суспільного буття взагалі, що спонукає бібліотеки якісно змінювати свою діяльність і переосмислювати свої головні завдання.

Однією з головних ознак інформаційних установ є те що їх діяльність має найбільш дійсні й позитивні перспективи в реалізації та закріпленні людських ідеалів, цінностей і норм гармонійного розвитку в сучасному світі.

Моніторинг діяльності таких відділів ОУНБ імені Дмитра Чижевського, як відділ краєзнавства, відділ мистецтв, відділ рідкісних та цінних видань, відділ документів з економічних, технічних та природничих наук дозволив окреслити такі види і форми роботи:

1. Реалізація освітніх проектів. У перші дні воєнного стану у роботодавців та й самих працівників виникло чимало запитань щодо подальшої роботи. В межах проекту «Інформаційна платформа з питань праці» компетентні спеціалісти надавали роз'яснення ключових змін, які відбулися у трудовому законодавстві, зокрема начальниця відділу з питань експертизи умов праці управління Держпраці у Кіровоградській області Олена Хіміч на високому професійному рівні прокоментувала наявні зміни. У цьому ж ключі

відбувалася зустріч із заступницею начальника відділу нагляду на виробництві і на об'єктах підвищеної небезпеки Тетяною Петровою з виступом на тему: «Вимоги безпечної експлуатації автомобільних заправних станцій та автомобільних газозаправних пунктів».

Як аграріям захистити працівників під час воєнного стану, які заходи потрібно вжити, щоб створити безпечні та безаварійні умови праці поділилася своїми думками начальниця відділу нагляду в агропромисловому комплексі та соціально-культурній сфері Управління Держпраці у Кіровоградській області Ірина Чирва.

Ще один спільний проєкт Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського з навчально-методичним центром цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області «*Вчимося діяти у надзвичайних ситуаціях*» включав проведення лекцій з питань загальних правил безпеки, поведіння у натовпі, безпеки на транспорті, дій при вибухах різного походження, укриття в захисних спорудах та правил поведінки в них тощо.

У сучасних умовах проблемою державної та суспільної значущості стає забезпечення безпеки життєдіяльності населення, збереження головної цінності – її громадян, їх здоров'я і життя. На даний час, ситуація в Україні щодо виникнення небезпечних ситуацій, техногенних аварій і катастроф характеризується як дуже складна, тож, затребуваною і актуальною була лекція на тему «Як діяти при виникненні техногенних катастроф».

У рамках просвітницького проєкту «*Україна у роки Другої світової війни: маловідомі сторінки*», кандидат історичних наук, доцент ЦДПУ імені Володимира Винниченка Олександр Чорний провів серію публічних лекцій:

- Україна у роки Другої світової війни: маловідомі сторінки.
- Напад Німеччини на СРСР. Оголошена неоголошена війна.
- Літо 1941. Зелена Брама. Героїзм і трагедія 6-ї та 12-ї армій.
- Сталінський наказ №270 в історії німецько-радянської війни.
- Переломний 1943: що не так?
- Битва за Дніпро: літо 1943 – весна 1944.
- Війна і пропаганда. Якими були тогочасні засоби масової інформації, якими були пропагандистські технології під час Другої світової і як вони впливали на суспільну думку.

З початку травня у бібліотеці розпочинато новий проєкт «*Розмови про літературу із Сергієм Михидою*». У рамках проєкту запропоновано усім охочим розвивати свої уявлення про українську літературу, спілкуючись, вдосконалювати розмовну українську мову на щотижневих зустрічах із доктором філологічних наук, професором Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка – Михидою Сергієм Павловичем.

2. *Вуличні акції.* Першого квітня, в Міжнародний день птахів, на прибудинковій території обласної бібліотеки імені Дмитра Чижевського відбулася вулична акція «Хай буде мир на Україні!». Для кропивничан та гостей міста було запропоновано власноруч виготовити паперових голубів –

символів миру – та на їхніх крилах написати побажання на підтримку Збройним Силам та народу України у боротьбі з російськими окупантами за свою свободу та незалежність.

3. *Навчально-практична діяльність.* Даний напрямок роботи представляє ряд мистецьких практик, зокрема майстер-класи з нейрографіки, зі скетчингу від Марії Грім; безкоштовні тижневі комп'ютерні курси при Інтернет-Центрі бібліотеки «Світ цифрової грамотності для кожного»; діяльність онлайн-клубу розмовної англійської мови з Біллом Томсоном на платформі Zoom та інші.

4. *Літературні презентації, виставки:* презентація третьої поетичної книги «Третя ластівка» молодої талановитої поетеси Ольги Могильди; презентація раритетного видання 1936 року «Українська народна пісня». Доречно буде зазначити, що у створенні збірки пісень брав участь батько українського модерну, розробник українського державного герба, прийнятого Центральною Радою, представник українського ліричного імпресіонізму Василь Кричевський.

У цьому ж ключі варто назвати виставку живопису відомого кропивницького художника, члена Національної спілки художників України Валерія Давидова «Царина тиші».

5. *Організація та проведення культурно-масових заходів.* На початку травня бібліотека стала локацією незабутнього музичного заходу – рок-фесту «Всупереч війні!» Організатором благодійної такої акції став давній і вірний друг книгозбірні – редакція газети «Україна-Центр». Зауважимо, що під час проходження рок-фесту усі охочі змогли фінансово підтримати наших воїнів на передовій, зібрані кошти волонтер Вадим Нікітін передав на закупівлю необхідних речей.

6. *Фотоекскурсії.* Історики називають місто Кропивницький центром дослідження унікального національного явища – чумацтва. Павло Рябков, історик, археолог та етнограф, краєзнавець заступник директора Обласного краєзнавчого музею, один із засновників краєзнавчого музею займався вивченням чумацтва наприкінці ХІХ століття, тож в рамках Міжнародного дня пам'яток і визначних місць у відділі мистецтв бібліотеки провів фотоекскурсію «Пам'ятки культури за маршрутом чумацького шляху Павла Рябкова».

7. *Краєзнавчі студії.* 50-річчю енциклопедичного видання про історію міст та сіл Кіровоградської області були присвячені краєзнавчі студії, які відбулися в бібліотеці трагічного для українського народу 24 лютого. Володимир Поліщук – відомий журналіст, краєзнавець-дослідник історії міста Кропивницький та Кіровоградської області – презентував видання «Планували одне, а збудували інше». У радянські часи газети періодично друкували повідомлення про майбутні новобудови, малюнки та макети цих споруд, а також інтерв'ю з архітекторами, у яких йшла мова про плани забудови міста Кіровограда. Але багато з того, що було заплановано партійними керівниками та зодчими, так і не збудували або ж збудували не там і не так, як спершу планували. Детальніше про плани, які були зафіксовані у газетних повідомленнях та архівних документах розповів Володимир Поліщук. При підготовці видання були використані публікації у газетах «Зінов'євський пролетар», «Молодий комунар», «Кіровоградська правда», а також матеріали, які зберігаються у фондах Державного архіву

Кіровоградської області, Обласного краєзнавчого музею та на сайті бібліотеки, а також фотографії з колекцій місцевих краєзнавців. Символічно, що сьогодні розпочинається нова історія новобудов України.

Отже, далеко не повний перелік напрямків діяльності такого потужного мегакультурного центру, як Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського дозволяє стверджувати, що в умовах воєнного стану багатоаспектна діяльність інформаційних установ нашого регіону спрямована на об'єднання, підтримку та перемогу українського суспільства. Ми переможемо, і Кропивниччина впише свою сторінку в цій переможній історії.

УДК 001

Ганна БОНДАРЕНКО,
старший викладач кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ПРОЕКТУВАННЯ ТА ЦІЛІ ПРОГРАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Підготовка програми навчання фахівців для інформаційної сфери найперше потребує визначення таких важливих компонентів, які окреслять її унікальність. У цьому ж аспекті мають бути сформовані й цілі відповідної освітньої діяльності. Унікальність підготовленої та реалізованої на певному етапі провадження освітньої діяльності освітньо-професійної програми – величина змінна, оскільки зобов'язана враховувати усі новітні тенденції, що мають місце як у вітчизняному, так і світовому соціокультурному просторі. До концептуальних позицій підготовки заявленої освітньої програми належить необхідність дотримання відповідності визначених її цілей та програмних результатів навчання місії та стратегії закладу вищої освіти; врахування тенденцій розвитку спеціальності та ринку праці, галузевого та регіонального контексту, вивчення та використання досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних програм.

Якщо у нинішній період розвитку українського суспільства існує потреба формування висококультурного інформаційного середовища України, яка ще більше посилюється при інтеграції держави у світовий культурно-інформаційний простір, то і в унікальності програми підготовки фахівців інформаційної галузі, і в її цілях, і у визначених компетентностях та сформованих програмних результатах навчання повинні з'явитися положення, зорієнтовані на забезпечення такої потреби. Унаслідок постійних змін у сучасних інформаційних системах склад програми має періодично оновлюватися, що дозволить своєчасно враховувати сучасні тенденції галузі, забезпечувати комплексний підхід до вирішення актуальних проблем інформаційних систем на регіональному, державному та міжнародному рівнях.

УДК 340.12

Оксана ГОЛОВАТА,
викладач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ З ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Професійна підготовка спеціаліста з інформаційно-аналітичної діяльності передбачає організацію освітнього процесу з використанням традиційних для його успішної реалізації методів навчання, а саме: пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, евристичного, дослідницького та проблемного викладення матеріалу. Залежно від специфіки освітніх компонент, які пропонуються до вивчення в межах відповідної освітньо-професійної програми, в освітньому процесі застосовуються різні методи викладання – практичний, словесний, наочний, робота з навчально-методичною літературою, використання інформаційних технологій, зокрема, платформи дистанційної освіти. Таке поєднання форм та методів навчання та викладання забезпечує розвиток творчих здібностей здобувача як професіонала у сфері інформаційно-аналітичної діяльності з урахуванням його індивідуальних нахилів, стимулює його самоорганізацію в освітньому процесі, дозволяє розширити комунікацію між викладачами та здобувачами, що сприяє підвищенню якості вивчення освітніх компонент, досягненню поставлених цілей та програмних результатів навчання.

Ефективність підготовки фахівця потребує реалізації студентоцентрованого підходу у виборі методів та форм навчання й викладання, який дозволяє враховувати індивідуальні схильності здобувачів вищої освіти, комунікацію між ними і викладачами здійснювати у гнучкій формі, на засадах взаємоповаги, з урахуванням інтересів кожної зі сторін, можливість участі здобувачів у програмах академічної мобільності. Застосування евристичного, дослідницького та проблемного викладання методів навчання передбачає активну участь здобувача в освітньому процесі, формує його творчий потенціал.

УДК 004.7

Софія ДМІТРІЄВА,
ст. гр. ІС 20,
наук. кер. – Людмила Глебова,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНСТАГРАМ

Платформа Instagram має низку специфічних особливостей, що відрізняють її від інших соціальних мереж. Саме тому для ефективності роботи в Instagram потрібно дотримуватись певних правил та тенденцій. Крім того, Instagram надзвичайно стрімко та систематично покращує свої функції. Відтак, аби досягти ефективності у просуванні власного контенту, потрібно постійно досліджувати та аналізувати усі інструменти популяризації через соціальну мережу Instagram. Поки що українські журналісти не виробили чітко стратегії роботи у соціальній мережі Instagram, тому це питання сьогодні надзвичайно актуальне. А це:

- Дослідження та аналізування через Instagram предметів популяризації.
- Підключення облікового запису Instagram до інших мереж.
- Підключення до онлайн-режиму.

На сучасному етапі Інстаграм надає користувачам такі можливості:

- Стеження за іншими користувачами у мережі.
- «Архівування» публікацій у приватні сховища.
- Обмеження та видалення фотографій, які не набирають «вподобання».
- Текст ALT для людей із вадами зору.

У фокусі особистих інтересів авторки пропонується тез – грумінг, що наразі є певним етапом у її професійній самореалізації. Відтак у даній роботі аналізуватимемо особливості Інстаграм-публікацій саме про грумінг.

Найчастіше, почавши займатися грумінгом, фахівець-початківець вивчає нові теми, знайомиться з породами собак, які зазвичай приходять до майстра, набуває знань про інструмент, вивчає основи зоопсихології. Результатом таких зусиль є, звичайно, вдало виконане замовлення.

Зрозуміло, що користувачі також можуть підключати свій обліковий запис Instagram до інших сайтів соціальних мереж, що дозволяє їм ділитися завантаженими фотографіями на записуватися до майстрів грумінгу у будь-який час.

Саме публікації з проблем сучасного грумінгу і стали джерельною базою даної розвідки. Нами було дібрано та проаналізовано 8 публікацій на тему грумінгу в Інстаграм. Їх аналіз дозволив виокремити такі тематичні групи:

1. Навчання грумінгу,
2. Оренда робочих місць,
3. Реклама,
4. Процедури грумінгу,
5. Пояснення і рекомендації фахівців.

Мова публікацій – переважно російська. Основна функція публікацій даного

змістового масиву – рекламна, і, навіть за умови, коли у певній публікації надані рекомендації та пояснення щодо особливостей догляду за тваринами, основна мета публікації залишається незмінною – просування певних товарів чи послуг на ринку.

Отож, нами було проаналізовано Інстаграм-публікації на тему грумінгу, здійснено спробу групування дописів даної тематичної групи, визначено основну функцію означеної групи Інтернет-матеріалів.

Джерела та література

1. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Instagram>
2. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/socialni-merezhi-yak-nezaminniy-instrument-komunikaciyi.html>

УДК 316.6

Ольга КОЗЬМА,
ст. гр. ІС 20,
наук. кер. – Оксана Головата,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

КЛАСИЧНА МУЗИКА ЯК АВТОКОМУНІКАЦІЯ

Музика має вагоме значення у житті кожної людини. Особливо це стосується класичної музики. Вона, як антидепресант, розслабляє, заспокоює, лікує, викликає ейфорію. Дослідниками доведено, що класична музика своїм динамічним ритмом та мелодійністю допомагає організму відпочити, а в живому виконанні – позбутися від стресу, депресивного стану, переживань та всього іншого, що негативно впливає на психологічний стан людини [2].

Особливу увагу та ентузіазм у даному питанні виявляють знавці музики, які спеціалізуються на проблемах музичної терапії засобами класичної музики. Вони вважають, що музика впливає на кожну людину по-різному: «Від дратівливості та неврозів допомагає музика Чайковського. Від мігрені – «Весняна пісня» Мендельсона. При прослуховуванні маленькими дітками творів композитора Моцарта, помічено їх швидкий інтелектуальний розвиток» [1; 3].

Ми вирішили провести експеримент щодо впливу класичної музики на емоційний стан людини. Для цього було обрано твір «Елізі» Людвіга ван Бетховена, що є одним із найпопулярніших творів сучасності.

Авторка цих рядків, а водночас учасниця експерименту, прослухала цей твір неодноразово, що дозволило підтвердити думку про те, що класична музика є ліками для кожної людини: «Таке відчуття, ніби кожна нотка проходить крізь тебе і загоює всі духовні рани, надає рівноваги, надихає щось творити, змушує дивитись на світ іншими очима, спонукає робити самоаналіз вчинків, які призводять до негативного емоційного стану». Тому констатуємо значний терапевтичний ефект від прослуховування класичного музичного твору. Окрім усього іншого, вважаємо, що сприйняття класичної музики спонукає до здійснення особистісного аналізу свого місця в колективі чи в суспільстві в цілому. Це може мати вигляд самоаналізу, респекції або інтоспекції. Отож, перед нами особливий тип соціальної комунікації – автокомунікація.

У сучасному світі можливість знайомитися із якісними зразками класичної музики зросла в рази. Цю можливість повною мірою забезпечують новітні бази даних – інтернет-сайти. Так, вважаємо за доцільне порекомендувати поціновувачам класичної музики сайт «Класична музика: UA». Це інформаційний продукт з великим вибором класичної музики. Цей сайт зручний у використанні, на його сторінках знаходимо музичні твори на будь-який смак.

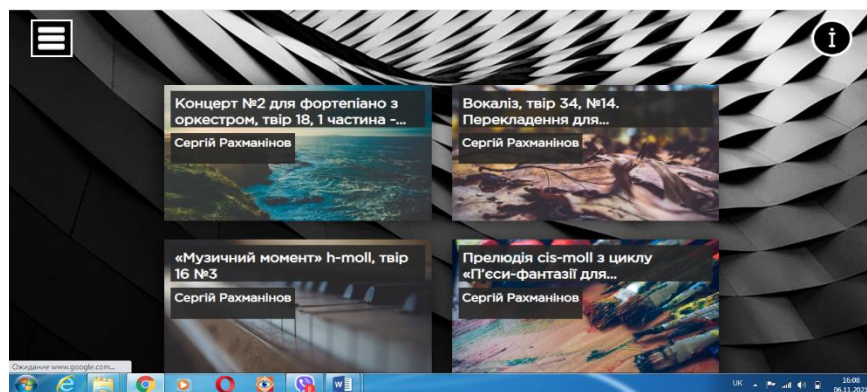

Рис. 1

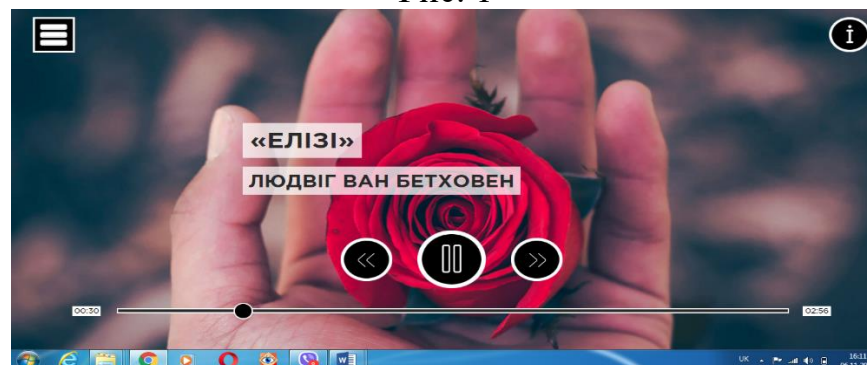

Рис. 2

На Рис. 1 та Рис. 2 зображена сторінка даного веб-сайту. На сайті представлено 125 одиниць музичних творів.

Також у відкритому доступі знаходиться інформація про ту чи іншу музичну композицію, прізвище композитора та назва радіо, де вона найчастіше звучить.

Отож, музика здатна допомагати людині будь-якого віку. Ми проекспериментували на собі, і впевнилися, що класична музика дійсно здатна допомагати людині, вона творить чудеса для наших душ. Тому варто розвивати любов до музики та музичний смак із дитинства, адже саме у цьому віці починає формуватися духовний світ людини, значний вплив на який, вважаємо, здійснює класична музика. Для прослуховування класичних творів музичного мистецтва можемо порекомендувати інтернет-ресурс «Класична музика: UA» – зручний сервіс з великим вибором якісних музичних творів.

Джерела та література

1. URL: <https://sites.google.com/site/klasiceskaamuzyka/home/vpliv-muziki-na-ludinu>
2. URL: http://zaspivaj.com/statti/zarubizhna_muzyka.html
3. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/BC73AEC0D5864E13C2257A4500657879?OpenDocument>

УДК 316.77

Анастасія МОРОЗ,
ст. гр. ІС 20,
наук. кер. – Ганна Бондаренко,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ФОТОДОКУМЕНТ У СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЙ

Фото – це один з різновидів мистецтва, у якому художник за допомогою технічних засобів втілює свої творчі задуми у вигляді зображень (знімків). Але чи насправді фото є мистецтвом, у чому полягає його унікальність як мистецтва та якою була реакція суспільства на створення цієї новинки?

В історії мистецтва фотографії виділяють два етапи її розвитку. Перший етап починається з середини ХІХ ст. і триває трохи більше десятиліття. В цей час основним жанром фото стає експозиція, тобто монументальні, нерухомі об'єкти. На зміну цьому приходять «ера нових фототехнологій» – другий етап розвитку, який дає змогу зменшити витримку з десятків хвилин до лічених секунд та надає можливість створювати зображення всієї навколишньої дійсності.

Першим, хто запропонував можливість створення кольорового фото, став Джеймс Масквелл, який в 1861 р. досягнув кольорового зображення через накладання трьох різних фільтрів один на одного [4]. В Радянському Союзі таким експериментатором став Сергій Прокудін-Горський, зробивши величезний внесок в розвиток фотомистецтва, запатентувавши сенсibilізатор (речовина-добавка, що підвищує чутливість основної маси речовини до зовнішніх впливів), склад якої робив бромосрібну пластину однаково чутливою до всього спектру кольорів [1].

У Законі України «Про інформацію» стаття 1 знаходимо твердження, що документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [5]. Тобто документом вважається будь-яка інформація, зафіксована на матеріальному носії з метою її передачі, зберігання та використання. Тому фото також виступає одним із видів документа, який являє собою з одного боку – відображення подій, з іншого – їх авторське бачення.

Фото – це зображення дійсності, отримане технічним та фізико-математичним методом, а мистецтвом може бути лише те, що безпосередньо створене людиною – така думка панувала серед більшості науковців з різних галузей знань ХVІІІ ст. Тому фотографія, на їх думку, навіть не могла претендувати на статус одного з видів мистецтва. Вона була віднесена до числа наукових дрібничок, які будуть актуальними лише певний час. Один з німецьких журналів стверджував: «Відкриття фотографії має важливе значення для науки і вельми обмежене для мистецтва» [3]. На противагу цьому, знайшлися й інші, які вважали, що фотографія – це не що інше, як мистецтво, яке закарбовує певну мить та дає змогу побачити прекрасне у

звичайному. Прихильником цієї ідеї був і Сергій Прокудін-Горський, який писав: «Ці зображення нав'язні – не змінюються. Досягнути таких результатів жодна передача фарбами не може» [2].

Завдяки виникненню фотографії образотворче мистецтво відійшло від своєї утилітарної функції, яка започаткувалася ще в епоху Відродження. Основним завданням живопису стала не фіксація дійсності, такою, яка вона є, а передача реального через призму своїх переживань, думок, ідей. Тобто фотографія дала поштовх до подальшого розвитку живопису, його повного розкриття як унікального виду мистецтва. У свою ж чергу, від живопису фотографія отримала багатовіковий досвід, а саме: правильну побудову перспективи, уміння побачити в простому фото – об'ємне, просторове зображення. Фотодокументи відіграють вагомий роль у мистецькому дискурсі – особливий формі передачі інформації, в якій вона кодується в спеціальні образи.

В залежності від того, який код обирається, як інформація доноситься, розрізняють і види мистецтва. Фотомистецтво, як і живопис, належить до тих із них, де образ створюється візуально. Це зображальне мистецтво, твори якого треба вміти і створювати, і прочитувати.

Окрім вищезазначеного, Сергій Прокудін-Горський дуже влучно висловився про ще один вагомий аспект цінності фотомистецтва: «...по всій країні розсіяно безліч пам'яток мистецтва, відомих лише невеликій спільноті фахівців. Але чи всьому суспільству? З цього питання ніхто нічого не знає і до цього питання байдужі, в чому і не винні, бо впродовж тривалого часу ми ніколи не чули слова «краса», нас не вчили цьому в школі, й із самого життя всіма заходами виганяли всіляку красу...». Дійсно, на планеті знаходиться велика кількість людей, які навіть не здогадуються про існування неймовірно прекрасних витворів мистецтва або ж здогадуються, але не в змозі доторкнутися до них. То яким чином людині, яка знаходиться в Україні чи в Австралії відчувати велич індійського Тадж-Махалу чи неповторну посмішку Мони Лізи із Франції? «Кольорова фотографія приходить на допомогу. Запам'ятовуючи всі предмети в натуральних фарбах і відтворюючи потім їх зображення на екрані за допомогою ліхтаря, вона може зробити те, що звичайна людина, не залишивши свого рідного міста, ніколи не побачить» [2]. Таким чином, за допомогою фото, навіть не виходячи з будинку, ми можемо зазирнути у кожен куточок Європи, кожен куточок Америки, Африки і навіть Антарктиди. Чи не є це мистецтво? Дивитись на створене фото і відчувати естетичну насолоду від зображуваного. Хіба цей присмак приємного може дати те, що не є мистецтвом? Адже «...настав час, коли потрібно прозріти, озирнутися іншими очима, час дізнатися і оцінити будь-який предмет рідного мистецтва, який дивом прожив століття, хоч кожна хвилина загрожувала йому смертю» [2]. Донести всі наші людські й природні надбання, крізь віки до кожної людини від найбільш крихтної до найстарішої, допоможе лише фотографія, яка, безсумнівно, є одним з найцінніших видів мистецтва.

Джерела та література

1. Понад 2600 фотографій Сергія Прокудіна-Горського у відкритому доступі. URL: <https://cameralabs.org/12519-bole-2600-fotografij-sergeya-prokudina-gorskogo-v-otkrytom-dostupe>
2. Сергій Прокудін-Горський — вислови. URL: <https://www.livelib.ru/author/743013/quotes-sergej-prokudingorskiy>
3. Теоретичні аспекти фотографії як виду образотворчого мистецтва. Чи є фотографія мистецтвом? Що таке фотографія як вид мистецтва. URL: <https://sadvod-baza.ru/uk/the-walls-and-floor/teoreticheskie-aspekty-fotografii-kak-vida-izobrazitelnogo-iskusstva/>
4. Історія фотографії: кольорове фото. URL: <https://yaryna.net/istoriya-fotografiji-kolorove-foto>
5. Законі України «Про інформацію»// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

УДК 004.8

Кирило СИПКО,
ст. гр. ІС 20,
наук. кер. – Людмила Глебова,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ПРОГРЕС РОБОТОТЕХНІКИ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У найзагальніших рисах штучний інтелект можна розглядати як певний це алгоритм обробки інформації. «В нашому контексті він схожий на роботу головного мозку, апаратна та програмна структура теж нагадує мозок. Це математичний апарат з електронною частиною, яка може працювати з інформацією як людина» (О.Резніченко).

Створення і вдосконалення штучного інтелекту спрямоване на оволодіння вмінням мислити, навчатися і синтезувати інформацію.

Мета пропонуваніх пошуків: дослідити прогрес розвитку робототехніки і штучного інтелекту, укласти перелік існуючих (та/або можливих) сфер використання робототехніки та штучного інтелекту, виокремити проблеми, які виникли внаслідок розвитку цих сфер, окреслити перспективи розвитку робототехніки, штучного інтелекту в найближчому майбутньому.

Не секрет, що через використання здобутків у галузі штучного інтелекту та робототехніки людство отримало можливості обробки величезних обсягів інформації з надзвичайно великою точністю і високою швидкістю. До того ж, штучні нейромережі дуже швидко розвиваються, що дозволяє констатувати подальший стрімкий розвиток означених технологій.

До переваг ШІ відносимо:

- Швидке, якісне виконання роботи, орієнтація на деталі;
- Суттєве скорочення часу на виконання складних завдань;
- Досягнення постійних результатів;
- Постійна доступність та готовність виконання завдань.

Недоліками вважаємо:

- Досить високу вартість;
- Необхідність фахової технічної експертизи;
- Недостатня кількість висококваліфікованих фахівців для створення та вдосконалення засобів штучного інтелекту;
- ШІ «знає» лише те, що було «уведено»;
- Наразі не володіє вмінням узагальнювати, змінювати у «нетипових» випадках одне завдання на інше.

Наразі надзвичайно актуальним вважаємо питання: «Чи відбере штучний інтелект роботу в людей?»

Одним із доказів актуальності даної проблеми вважаємо той факт, що за даними аналітичних центрів до 2030 року від 400 до 800 мільйонів людей в

усьому світу можуть втратити свої робочі місця через автоматизацію, ці дані знаходимо у [звіті](#) глобальної консалтингової компанії [1].

Виходом при цьому є можливість для людини перекваліфікуватись на інший вид діяльності. Оскільки ще у далекому вже 2015 році був опублікований список професій, які замінять роботи [2].

При цьому зазначено, що найбільш «захищеними від роботизації» будуть такі професії, як: психолог, фармацевт, акушер, будівельний інженер, дантист.

Як вважають фахівці, наразі найбільш актуальними є такі проблеми робототехніки:

Робототехніки та фахівці з питань ШІ досягли вражаючих успіхів останнім часом, але, як і раніше, «входження» машин у наше життя все ще має багато «обмежень».

Нові матеріали і схеми складання

Робототехніки починають експериментувати з новітніми матеріалами, використовують також і нові революційні технології роботи з ними.

Штучні м'язи, живі клітини, самовідновлення і вбудоване сприйняття – фахівці з робототехніки звернулися до природи в пошуках «натхнення». Проте впровадження усіх цих функцій і технологій – досить складне завдання, яке ще потребує свого вирішення у майбутньому.

Потужність і зберігання енергії є серйозною проблемою на шляху до розвитку робототехніки

Проблема збереження енергії є досить серйозною перепорою на шляху розвитку мобільної робототехніки. Наразі підвищується попит на дрони, електромобілі і відновлювану енергію, хоча, заради справедливості, варто визнати, що фундаментальні проблеми залишаються здебільшого незмінними.

У даний час активно вивчаються два перспективних підходи – надати роботам можливість використовувати енергію свого оточення і передавати енергію їм бездротовим шляхом.

Перспективні сфери використання роботів – навігація та розвідка

Вивчення місць, куди з різних причин не можуть потрапити люди є ключовим варіантом використання роботів.

Основними проблемами при цьому є: необхідність створення систем, які можуть адаптуватися, вчитися і відновлюватися після збоїв в навігації, здатних здійснювати відкриття і розпізнавати їх.

Це передбачає автономію досить високого рівня, що дозволить роботам відстежувати і переналаштовувати самих себе, уможливить створення картини світу на основі даних, отриманих з різних джерел.

Соціальна взаємодія

Навчити роботів спілкуватися з людьми – надскладне завдання і необхідна умова прогресу робототехніки та штучного інтелекту.

Сприйняття нескладних соціальних сигналів, міміки, жестів, інтонації, розуміння культурного та соціального контекстів, психологічних станів людини – усе це обов'язкова умова «входження» роботів у наше життя.

Використання роботів та ШІ в медицині

Однією із тих галузей, де роботизовані технології здатні зробити істотний прорив у найближчому майбутньому – це медицина. Здобутки робототехніки зараз уже використовуються тут досить часто, проте надати їм автономію поки що не можна через досить високі ризики.

Проте прогнозованим у недалекому майбутньому є те, що у хірургії автономні роботи будуть виконувати звичайні операції, звільняючи хірурга для більш тонкої і важливої роботи [3].

Наразі на часі розгляд питань, що стосуються етики і безпеки роботів та ШІ

Найголовнішим аспектом у даному вимірі є те, чи можемо ми стати надміру залежними від роботів [4]. Це може спричинитися до того, що людина позбавиться певних умінь та навичок, які нездатна буде виконувати у майбутньому у разі відмови роботизованої системи. Поряд із цим – також і проблема можливості делегування завдань, неприємних для людини з етичних міркувань.

При усіх недоліках усе ж безперечною є користь ШІ для людства

Значна кількість учених та аналітиків стверджують, що саме використання напрацювань у сфері штучного інтелекту може допомогти суспільству подолати значну кількість проблем: людина матиме можливість отримувати більш якісне лікування, підвищиться точність діагностування захворювань, зменшиться кількість ДТП тощо.

У цей час завжди є загроза хакерського втручання в роботу «розумних» роботів – цього ніхто не виключає.

Висновки

Інструменти автоматизації та технології штучного інтелекту можуть збільшити обсяг та розширити типи виконуваних завдань. Такою є, наприклад, роботизована автоматизація процесів (RPA) – програмне забезпечення, яке автоматизує повторювані процеси. Дана програма з використанням новітніх інструментів штучного інтелекту (RPA) здатна автоматизувати переважну частину робочих місць підприємства та дозволяє передавати інформацію від ШІ, що супроводжується реагуванням на зміни процесу [5].

У той час як обробка величезних обсягів даних, що продукуються щодня, є недоступною для людини-дослідника, програми ШІ здатні швидко оперувати цими даними, здійснити аналітико-синтетичне опрацювання та швидко перетворити їх на корисну інформацію. На нашу думку, наразі головним недоліком використання ШІ є той факт, що обробка великого обсягу даних, необхідних для програмування у даній галузі, є досить недешевою [6].

Джерела та література

1. Роботи можуть «звільнити» до 800 мільйонів людей по всьому світі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28889122.html>
2. Список професій, які замінять роботи. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-34066941>

3. Штучний інтелект у медицині
URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D1%83-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%94-%D1%89%D0%BE-%D0%B7-%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D1%82%D0%B0%D0%BA/a-46263476>
4. Етика штучного інтелекту. URL: <https://suspilne.media/169046-u-knr-rozrobili-eticni-principi-dla-stucnogo-intelektu/>
5. Штучний інтелект та обробка інформації. URL: <https://brainberry.ua/uk/newsroom/blog/artificial-intelligence-business-processing-forecasting-analysis>
6. Штучний інтелект та бази даних. URL: <https://diia.data.gov.ua/info-center/aiod>

ФІЛОСОФІЯ, ПЕДАГОГІКА, ФІЛОЛОГІЯ

УДК 37.017

Людмила ГЛЄБОВА,
к.філол.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОBOB'ЯЗКОВО ВИКОРИСТОВУВАТИ НА ПРАКТИЦІ

Різні аспекти питання дотримання норм та вимог академічної доброчесності належать до пріоритетних в науці та освіті. Важливу, актуальну та необхідну інформацію з даної проблеми знаходимо у додатках до супровідного листа МОН України від 23.10.18 № 1/9-560 «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти». Рекомендації, надані для використання у роботі закладів вищої освіти України, «розроблені на основі вивчення успішного міжнародного досвіду підтримки принципів академічної доброчесності» (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>).

У розширеному глосарії термінів та понять справедливо наголошено на тому, що академічна доброчесність – це, передовсім, «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

На особливу увагу заслуговує розгляд факторів, які спричинили наявну наразі в Україні кризу академічної доброчесності. Важко не погодитися із твердженням про необхідність перегляду нормативів «щодо кількості наукових праць науково-педагогічних працівників (безвідносно до якості цих праць), які встановлюють Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, та інші нормативні документи». Очевидно, що потребують подальшого виваженого доопрацювання і перегляду і норми часу, які відводяться на підготовку студентських робіт, тому погоджуємося, що «більш-менш обґрунтованими можна вважати норми не менше 3-5 год. на сторінку, залежно від виду роботи» (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>).

Серед дискусійних та невизначених проблем – питання необхідності чи відсутності посилання на джерела «загальновідомих знань», правильного цитування перекладів та інші.

У документі знаходимо визначення поняття *самоплагіат*, проте у досить детальних коментарях до нього не знайшла відображення поширена проблема

текстових співпадінь, закономірно наявних у дисертаційних дослідженнях та раніше опублікованих наукових статтях з теми дисертації.

В цілому названі Рекомендації містять значний масив цікавої, пізнавальної та корисної інформації як для науково-педагогічних працівників, так і для здобувачів вищої освіти різних рівнів і можуть бути рекомендовані для поглибленого ознайомлення, вивчення та подальшого впровадження в освітній процес, на часі – більш поглиблене використання у роботі вимог даного документа.

Що стосується нашого закладу вищої освіти, то політика академічної доброчесності здійснюється у розрізі даних Рекомендацій. Питання академічної доброчесності знайшли відображення у таких нормативно-правових документах Центральноукраїнського національного технічного університету:

– «Положення про організацію освітнього процесу в ЦНТУ» (http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/The_provisions_of_company_profile.pdf);

– «Кодекс академічної доброчесності» (<http://www.kntu.kr.ua/doc/dobro.pdf>);

– «Положення про дотримання академічної доброчесності НПП та здобувачами вищої освіти ЦНТУ» (<http://www.kntu.kr.ua/?view=univer&id=50>);

– «Положення про систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ЦНТУ» (<http://www.kntu.kr.ua/doc/polczao.pdf>);

– «Положення про процедуру впровадження антиплагіатної системи у Центральноукраїнському національному технічному університеті» (<http://www.kntu.kr.ua/doc/PolojennyaAntiplagiat.pdf>);

– «Положення про Центр забезпечення якості освіти ЦНТУ» (http://www.kntu.kr.ua/doc/quality_center.pdf).

УДК 316.74

Олена КОЛОМІЄЦЬ,
к.пед.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Нині проблеми культури знаходяться в центрі уваги світової спільноти. Культурний аспект суспільного життя стає глобальною проблемою. Внаслідок цього зростає значення гуманітарної освіти. Одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасної системи вищої освіти є її гуманізація та гуманітаризація, підвищення рівня культури майбутніх фахівців.

Вивчення людського суспільства через його культуру надзвичайно актуальне у наш час, оскільки сьогодні стало очевидним, що лише економічні і політичні характеристики не можуть дати повного розуміння соціальних явищ. Аналіз духовних цінностей, що переважають в тому чи іншому суспільстві, допомагає визначити його сучасний стан та вектори подальшого розвитку.

Таким чином, пізнання культури, як вітчизняної, так і зарубіжної, є невід'ємним компонентом тих знань, які отримує молода людина і які необхідні їй для самореалізації в процесі життєдіяльності. Ці знання дають можливість прилучитися до духовної скарбниці, створеної людством і нашим народом упродовж всієї історії існування. Від рівня засвоєння цих надбань суттєво залежать розвиток почуттєво-образного сприйняття природи, суспільних явищ та художніх цінностей, світоглядні позиції фахівця.

Проблемам розвитку української та зарубіжної культури присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, створено велику кількість підручників і навчальних посібників, підготовлено навчальні плани і програми, розроблено спеціальні проекти залучення молоді до надбань культури.

Навчальна дисципліна «Історія вітчизняної та світової культури», що викладається у Центральноукраїнському національному технічному університеті, має самостійне методологічне та наукове значення. Вона покликана ознайомити студентів з ключовими питаннями теорії культури, історії культури народів Сходу, Західної Європи й України, представляючи багатство та різноманітність національних культур, які складають в цілому світову культуру. Національні культури презентують спосіб життя корінного населення країни, що формується у наполегливій праці, традиціях, святинях, високих творіннях духу і моральності. Етапи культурного розвитку

розглядаються крізь призму діяльності історичних особистостей, їх ролі як суб'єктів історичного процесу.

Виклад матеріалу має подаватися за основними етапами розвитку духовного життя – від первісного суспільства до сьогодення. Це створює уявлення про поступальний рух людської цивілізації, розвиток духовної культури людства. Кожний народ набуває в історії певного досвіду і втілює його в неповторну систему культурних надбань. При цьому культура виступає водночас і як мірило цивілізованості етносу, і як форма та зміст внутрішнього зв'язку поколінь. Розглядаючи українську культуру, слід показати її як цілісне, своєрідне, унікальне явище в царині європейсько-азіатського культурного простору.

Поділяємо думку тих науковців, які пропонують в основу розгляду кожної теми покласти намагання побудови своєрідної моделі культури з її особливим образом світу й усвідомленням місця людини в цьому світі [1;7].

Образ світу – це своєрідний простір смислів культури, система значень, які організують цілісність процесу пізнання цінностей культури через певну домінуючу ідею. Цілісність формується в процесі спільного буття багатьох національних культур у просторі і часі. Так, українська культура набуває повноти й неповторності лише в співіснуванні з різними надбаннями і традиціями світової культури. Буття України на стику культур зумовило її зв'язок із загальносвітовим історико-культурним простором. Тому лише в контексті світових процесів українська культура являє нам своє справжнє покликання й гуманістичну цінність.

Переконані, що змістоутворюючим чинником історико-культурного процесу як об'єкту пізнання має бути людина в її суперечливій цілісності з різними принципами осмислення власного буття. Вічні проблеми народження, життя, смерті, свободи, вибору, кохання, ненависті, вірності й зради наскрізні для кожної з культур, але кожна розв'язує їх по-своєму. Таке бачення стає поліфонічним.

Отже, у полікультурному і багатонаціональному світі особливої актуальності набуває науковий підхід до вивчення проблем культури. Важливе значення має формування у майбутніх фахівців адекватних моделей вітчизняної культури та культур інших народів, оскільки лише вони можуть забезпечити успішну орієнтацію і толерантне співіснування серед політичних, конфесійних та інших соціокультурних відмінностей цілісного світу.

Не слід оминати увагою й питання збереження культурної спадщини. Процес створення і передавання усього найкращого, формування культурної традиції є своєрідною потребою кожної нації. А підготовка кадрів усіх спеціальностей з відповідною культурологічною готовністю має забезпечити для України величезний резерв та потенціал у демонстрації взірців демократичної культури та цінностей громадянського суспільства.

Джерела та література

1. Шевнюк О. Л. Українська та зарубіжна культура: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2002. 277 с.

УДК 378.147

Марина ЛПАТОВА,
викладач кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МОВИ НАВЧАННЯ

В умовах інтеграції вищої освіти України до системи європейської освіти великого значення набуває підвищення ефективності та якості навчання іноземних студентів, для яких володіння мовою навчання є гарантією якісної професійної підготовки. Це зумовлює необхідність модернізації процесу мовної підготовки іноземців, вдосконалення методів та підходів до навчання української мови як іноземної. Використання сучасних інтерактивних методів навчання – обов'язкова умова вдосконалення процесу навчання української мови як іноземної відповідно до сучасних освітніх стандартів. В контексті підготовки іноземних студентів до володіння українською мовою «інтерактивне навчання розглядається як педагогічний процес, що є сукупністю закономірних, послідовних активних взаємодій викладача та студентів на основі використання інтерактивних методів.

Як відомо, під час навчання іноземних громадян провідним є комунікативний метод, який ґрунтується на системі введення та закріплення мовного матеріалу в ситуаціях спілкування, що імітують природне мовленнєве середовище, та передбачає активізацію учнів у ході навчального процесу. Основним завданням застосування інтерактивних технологій у викладанні української мови як іноземної є практичне опанування мови навчання, формування та розвиток мовленнєвих умінь та навичок, ефективне засвоєння навчального матеріалу, підтримка зацікавленості до вивчення української мови на всіх етапах навчання. Використання інтерактивних методів навчання забезпечує високу мотивацію студентів, збільшує активність роботи на занятті, створює атмосферу співробітництва, взаємодії.

На початковому етапі навчання найбільш ефективною є технологія роботи в парах. Її можна використовувати з різною дидактичною метою: для засвоєння, закріплення, перевірки знань. Ця форма роботи сприяє розвитку навичок спілкування, уміння висловлюватись українською як іноземною, пізніше – переконувати співрозмовника, вести діалог, дискусію. Основна мета завдань для розвитку навичок діалогічного мовлення – сформуванню у студентів уміння користуватися різними мовленнєвими формулами у різних типах діалогу, таких як: діалог-уточнення, діалог-бесіда, діалог-розпитування, діалог-обмін думками, враженнями. Робота у парах дає змогу у разі збільшити кількість розмовної практики на занятті, дозволяє невпевненим у собі

учасникам практикувати міжособистісні відносини та навички співпраці українською мовою як іноземною.

Формуванню мовних та мовленнєвих навичок в умовах реальної комунікації допомагають і рольові ігри. Рольова гра активізує мовленнєву діяльність слухачів, стимулює прагнення контактувати один з одним, вчить долати психологічні та мовні бар'єри, які часто блокують спілкування. Рольова гра – один із найпоширеніших інтерактивних методів навчання. На заняттях з української мови на початковому етапі підготовки відтворюються повсякденні життєві ситуації: відвідування магазину, бібліотеки, кафе, банку, перукарні, пошти.

Із психологічних тренінгів запозичено інтерактивний прийом «Карусель». Для його реалізації учні утворюють два кола: зовнішнє та внутрішнє. Учасники зовнішнього кола поступово пересуваються по колу, змінюючи партнера. У внутрішньому колі студенти не рухаються і ведуть діалог із «зовнішнім співрозмовником», який виявляється навпроти. Цей прийом вже на першому місяці вивчення української мови дозволяє добре відпрацювати, наприклад, тему «Знайомство» з використанням найбільш уживаних висловів знайомства в різних ситуаціях спілкування, усталених форм етикету, висловленням почуття радості, задоволення. Студенти працюють із великим захопленням, а урок проходить динамічно та результативно.

До інтерактивних форм навчання належить і складання кластерів. Метод кластера є графічною організацією матеріалу, який використовує моделі, малюнки, схеми, що відображають хід мислення. У центрі кластера розташовується основне поняття, ключове слово, яке з'єднується лініями зі смисловими одиницями, які повніше розкривають тему і розширюють логічні зв'язки. Це можуть бути слова, словосполучення, речення, які висловлюють ідеї, думки, факти, образи, асоціації, що стосуються цієї теми. Кластер може оформлюватися у вигляді моделі планети із супутниками. Упорядкування кластерів полегшує процес запам'ятовування лексичних одиниць, сприяє розвитку мислення, допомагає систематизувати матеріал і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Так, іноземним студентам можна запропонувати складання кластерів, наприклад, за розмовними темами «Свята», «Здоров'я», «Дозвілля», «Навчання» або після читання тексту.

У сучасному навчальному процесі також широко застосовується кейс-метод. Кейс-метод – це техніка навчання, що використовує опис реальних життєвих ситуацій. Учасники навчального процесу повинні дослідити ситуацію, розібратися в суті проблеми, запропонувати можливі рішення і вибрати найкраще з них. Іноземним студентам можна запропонувати такі ситуації: 1) Віктор без згоди батька вступив до університету на технологічний факультет. Він любить техніку, машини, механізми. А його батько хоче бачити Віктора лише економістом. Батька не цікавить бажання сина. Віктор не хоче сваритися з ним і не знає, як вчинити у цій ситуації. 2) Дівчина та хлопець закінчили університет і хочуть одружитися. Але їхні родичі вважають, що ще треба зачекати. Краще спочатку знайти хорошу роботу, зробити кар'єру, а

потім одружитися. Студенти повинні проаналізувати ситуацію, розібратися в суті проблеми, запропонувати їй можливе розв'язання й обрати кращі варіанти вирішення проблеми. Під час відповідей використовуються конструкції для висловлення власної думки *як на мене, на мою думку; мені здається, що ...; я гадаю, що ...; я вважаю, що ...*. Така технологія сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, вміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. Загальновідомим є той факт, що найбільш ефективно люди запам'ятовують інформацію, якщо вони інтегровані в мовну ситуацію і зацікавлені в роботі в аудиторії.

Можна також додати, що одним із методів ефективного навчання мови є використання на уроці українських пісень. Пісні – це величезне джерело, в якому для кожної навчальної теми, при кожному виді мовної діяльності (для навчання лексиці, граматиці, фонетиці, фразеології) можна знайти приклади. Наприклад, вивчаючи з іноземцями складну форму майбутнього часу дієслів я використала популярну пісню «Я чекатиму», де вживається багато дієслів потрібної форми. Було дуже приємно, коли студенти із задоволенням почали підспівувати приспів. А наступного дня на перерві вже співали всю пісню. Використання пісень сприяє кращому засвоєнню лексики, найбільш вживаних лексико-граматичних конструкцій, які необхідні студентам для швидкого входження в живу розмовну мову та для подолання мовного бар'єру. Звучання пісень на уроці створює особливо комфортний емоційно-психологічний настрій, стимулює всі канали сприйняття інформації.

Таким чином, інтерактивна діяльність на заняттях із мови навчання сприяє кращому опануванню української мови, дає змогу практично збільшити кількість розмовної практики на занятті, сприяє інтеграції іноземних студентів у навчальний процес, формує та розвиває у них комунікативні навички та вміння міжособистісного, навчально-професійного та міжнаціонального спілкування.

УДК 123

Зоя СТЕЖКО,
к. філос. н., доцент
кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнський національний
технічний університет

**ПРО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ЛЕКСЕМИ
«АБСОЛЮТИЗАЦІЯ» (У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ)**

«Філософія – це знання та
повчання на основі знання»
Іоан Дамаскін

У повсякденному житті (у середовищі «здорового глузду») чи не єдино допустимим є просте, емоційно забарвлене твердження: кожна людина заслуговує на хороше життя. Чому? Тому що в основі людського єства є доброта. Навколо цієї духовної основи вирує фактично усе суспільство – на усіх етапах, на різних рівнях, різними способами, але йде постійна боротьба – за що? – «за справедливість», тобто за покращення життя. Проте маємо проблеми з наслідками – покращення життя дійсно настає (як правило, в кінці-кінців тощо), але не для усіх і лише на деякий час. У пошуках способів розв’язання цих проблем задіяні усі конкретні соціально-гуманітарні науки, ми ж звернемо увагу на причини філософські, глибинні. Зокрема, філософська концепція одного з основоположників постмодернізму Фрідріха Ніцше не лише вказує на деякі помилки в наукових дослідженнях, а й на деякі шляхи їх виправлення. Докладніше:

Передусім, звернемо увагу на глибинну природу людини: ‘В людині ТВАРЮКА та ТВОРЕЦЬ об’єднані в одне: в людині є матеріал, шматки, надлишок, глина, багно, безумство, хаос; але є також творець, скульптор, твердість молоту, божественний глядач та сьомий день – чи розумієте ви це протиріччя?» [3, с.225]. Можна перевірити себе – якщо усе єство повстає проти «багна», «безумства», «шматків» у кожній людині – на жаль, не розумієте. Проте є фактом, що історію творять саме такі люди, – саме тому «...культура не може обійтися без пристрастей, пороків та злості» [4, с.349]. А як же «аксіома» про природну доброту людини? Слідуюмо за Ніцше – це є приклад абсолютизації лише частково правильної позиції, а саме людини як «божественного глядача». Результатом маємо методологічне спотворення напрямку досліджень та, відповідно, їх імплементації.

Широкого ужитку абсолютизація власної позиції набула в постмодерністській філософії. Вона проявляється у граничному перебільшенні ролі та значення чуттєво-емоційного рівня пізнання – при граничному нівелюванні, природно, раціонального рівня.

Як це виглядає, покажемо на прикладі ролі лексеми «переконаність» у

пізнанні. Постмодернізм пропонує покрити усе поле пізнання «сіткою переконань» і таким чином пізнавати світ без суттєвого звернення до *ratio* [1]. Але вдумаймося в аналіз переконань Ф. Ніцше. Ні, він не виступає проти великої ролі переконань у пізнанні, адже без шаблів «переконань» просування шляхом пізнання є неможливим, і навіть «у всякій філософії є точка, де на сцену виходить «переконання» філософа» [3, с.8]. Але він – водночас – застерігає від *абсолютизації* ролі переконань: «Переконання – це віра людини у володіння абсолютною істиною з будь-якого питання знання. Отже, ця віра сприймає як належне те, що існують абсолютні істини; також, що були знайдені досконалі методи для їх досягнення; і, нарешті, кожен, хто має переконання, використовує лише ці досконалі методи. Усі три поняття показують одразу, що людина переконань не є людиною наукової думки; вона, здається нам, знаходиться ще у віці теоретичної невинності і практично є дитиною, якою б дорослою вона не була» [4, с.398].

Слова Ніцше дозволяють зробити висновок про те, що переконання ефективні лише на проміжній стадії – а якщо ми постулюємо «сітку переконань» як кінцеву (понятійно-категоріальну) стадію пізнання, то можливим є виникнення *когнітивного розриву* «між єдиною реальністю та розмаїттям свідомості» [2, с.134].

Таким чином, Ніцше називає дві наскрізні, тотальні помилки на шляху пізнання суті людини та суспільства – 1) абсолютизація «божественного глядача» в людській природі та 2) абсолютизація чуттєво-емоційного рівня пізнання, передусім, ролі переконань. При таких методологічних рамках наукових досліджень чекати успіхів в оптимізації суспільних процесів на усіх рівнях досить важко.

Вихід, який пропонує Ф. Ніцше, також досить простий. Він викладає його у своєму, достатньо специфічному стилі: «Міра для нас чужа, зізнаємося собі в цьому; наш свербіж насправді є свербінням нескінченного, незмірного. Подібно до вершника на захеканому коні ми відпускаємо поводи перед нескінченністю, ми, сучасні люди, ми, напівварвари – і перебуваємо в нашому вищому блаженстві лише тоді, коли ми – **ЗНАХОДИМОСЯ у НАЙБІЛЬШІЙ НЕБЕЗПЕЦІ**» [2, с.224]

Ситуація є дещо гротескною – адже усі дорослі повторюють: «У всьому треба знати міру». Однак на практиці лінії міри *ніхто* не дотримується і за лінією міри *ніхто* не слідує. Це величезна проблема, яка призводить до тотальної абсолютизації власної думки, а руйнівні наслідки абсолютизації ми спостерігаємо завжди і скрізь. Шалений натиск «абсолютно правильної» позиції (а насправді і власних інтересів, але люди часто приховують цей факт) здатний зруйнувати навіть геніальні вимоги до оптимізації життя людей. Вирішення цієї проблеми є настільки складним, наскільки і необхідним – необхідні комплексні, узгоджені зусилля філософів, науковців, практиків та політиків по знеціненню такого терміну як «абсолютизація» свого чи групового становища та заміни його терміном «аргументація» – позаяк існує принципова можливість формування загальної методологічної парадигми з урахуванням динамічного балансу (при постійному моніторингу) не

оптимального, а можливого.

А поки ми зачаровуємось фразою: «Я абсолютно переконаний!», буде дуже складно сподіватися на компроміси, толерантність, повагу до свободи інших та відповідальність за свободні дії як про пріоритети суспільства.

Джерела та література

1. Baumberger, C. 2019. 'Explicating Objectual Understanding: Taking Degrees Seriously' in *Journal for General Philosophy of Science* 50. P. 367-388.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10838-019-09474-6>
2. Malinowski-Charles, S. 2011. Chapter 8. 'Rationalism Versus Subjective Experience: The Problem of the Two Minds in Spinoza', in *The Rationalists: Between Tradition and Innovation*. P. 123-143.
<https://doi.org/10.1007/978-90-481-9385-1>
3. Nietzsche, F. 2013. 'Beyond good and evil'. Translated by H. Zimmern. [EBook #4363].
<https://www.gutenberg.org/files/4363/4363-h/4363-h.htm>
4. Nietzsche, F. 1910. 'Human, all too human'. Translated by H. Zimmern. Edinburg and London: T. N. Foulis.
<https://www.gutenberg.org/files/38145/38145-h/38145-h.htm>

УДК 378.147.: 811.161.2

Антоніна ЦАРУК,
к. філол.н., старший викладач
кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*

ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ПРАВИЛ ПРАВОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ ТА АБИТУРІЄНТАМИ

Вивчення морфології української мови слухачами підготовчого відділення з іноземних країн – процес тривалий і трудомісткий. Концентрична презентація його – від простого до складнішого – з метою накопичення знань і поступовим активним застосуванням набутих навичок на практиці потребує часу, тривалих тренувань, порівняльного аналізу в застосуванні опрацьованих лексико-граматичних конструкцій. Тривалість періоду опанування матеріалу знаходить пояснення: іноді – відсутністю можливості порівняти нове з відповідником у рідній мові інокомуніканта, частіше процес запам'ятовування пов'язаний із особливостями темпераменту мовця та психотипу перебігу реакцій на стимулювання мовлення. Однак найбільші труднощі об'єктивно зумовлені сучасною тенденцією діджиталізації і, відповідно, кліповим мисленням і трансактивною пам'яттю нового покоління – цифрового. Важко не погодитися з висновком психолога, директорки Фонду розвитку інтернету Галини Солдатової [3]. Увага, пам'ять, причини їх змін вивчаються спеціалістами, як і тенденції впливу цифрових технологій на емоційно-сенсорну сферу користувачів.

Зауважено розрив у сприйнятті світу представниками різних поколінь. Так званий конфлікт батьків і дітей можна простежити, аналізуючи рівень використання ними сучасних технологій. Зокрема, комп'ютеризація навчального процесу, практика дистанційного навчання потребують осучаснення методів викладання дисциплін гуманітарного циклу.

Одним із способів оптимізації методики викладання української мови (і не тільки слухачам-іноземцям, але й школярам – слухачам підготовчих курсів, як показав волонтерський досвід воєнного періоду) є застосування алгоритмізації для узагальнення матеріалу. Презентація матеріалу блоками, на нашу думку, сприяє активізації логічно-системного мислення, окреслює покроково шлях пошуку правильної відповіді, що відповідає, з одного боку, трансактивним критеріям пам'яті сучасного студента, а з іншого – пропонує шлях навчання в дещо ігровій формі, що сприяє комплексній зацікавленості в процесі та результаті. Варто наголосити: хоча психологи стверджують, що нинішнє молоде покоління втрачає емоційну складову світовідчуття, проте важливо, на наше переконання, забезпечити сприятливий емоціональний

клімат на занятті, що, у свою чергу, стане поштовхом для розвитку емоційного інтелекту.

На наше переконання, з перших кроків вивчення української мови студентами-іноземцями необхідно давати елементарні, відповідні до їхнього рівня, завдання на узагальнення поясненого, стимулюючи в такий спосіб застосування аналітичних здібностей та формулюючи позитивну самооцінку в опануванні матеріалу. Як відомо, власні висновки запам'ятовуються на більш тривалий термін, а самооцінка позитивного досвіду формує образ успіху. Отже, в кліповому мисленні реципієнта створюється потужна мотивація до навчання.

Під час вивчення громіздких тем, які, за традицією, потребують високого рівня концентрації уваги і значного об'єму завантаження пам'яті, а отже, швидко втомлюють перенапруженою резервів організму, варто презентацію поділити на блоки, всередині яких легко відтворювались би причиново-наслідкові зв'язки. Бажано – з образними ланцюжками.

Так, вивчення закінчень родового відмінка іменників чоловічого роду другої відміни – одна з таких тем. Причому, незважаючи на складність, досі ґрунтовно не розроблена саме із застосуванням новітніх методів навіть у поважних виданнях [1, с. 122; 2, с. 55]. У першому випадку маємо спробу узагальнення в таблиці, яка, однак, дещо хибує на прозору логічність і причиновість. У другому підході – традиційний перелік, знову-таки без чіткого порівняльного аналізу і пояснення алгоритму вибору правильного варіанта закінчення –а(-я) чи –у(-ю). Саме детальна розробка теми сприяла б чіткому описові шляху пошуку, а отже, сприяла б запам'ятовуванню. Результати нашого підходу – алгоритмізації пошуку правильного закінчення – були апробовані частково на заняттях із інокомунікантами, у повному обсязі – з майбутніми абітурієнтами. Зокрема, в алгоритмі пошуку варто виокремити такі блоки: особа та організація, час і простір, конкретні предмети й абстрактні поняття, наукова термінологія, сфера почуттів і станів природи тощо. Наголошено на відмінностях відмінкових закінчень, виходячи з порівняльної семантики:

- істота (персонаж) – абстрактне поняття;
- особа – організація, колектив;
- місто (населений пункт) – країна;
- вимірювання часу, назви грошових одиниць – просторові (в тому числі назви споруд, приміщень) й географічні об'єкти (наявність у назві зменшувального суфікса);
- наукові терміни іншомовного походження – літературознавчі, хімічні, фізичні;
- чітко окреслені предмети – почуття, явища природи.

Окремий блок – дозвілля: танці, спорт; а також назви речовин, матеріалів. Розрізнення рослин трав'янистих і дерев.

Отже, вербальна практика із застосуванням алгоритму знавця рідної мови або ж мандрівника-підкорювача мовних глибин і комунікативних вершин дає користувачам код для саморозвитку комунікативної активності.

Слова вдячності від тих, хто вивчав українську мову протягом шкільного періоду, засвідчують, що запропонований метод є ефективним і формує успішну мовленнєву компетентність.

Джерела та література

1. Авраменко О. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. 1 ч. / О. Авраменко. М. Блажко. К. : Грамота, 2019. 496 с.
2. Глазова О.П. Українська мова : Комплексне видання для підготовки до ЗНО та ДПА / О.П. Глазова, Н.М. Дика. К. : Видавничий дім «Освіта», 2019. 320 с.
Покоління Z: психолог розповіла, як інтернет змінив сучасних дітей
<https://ukr.media/science/272956/>

«Катедра Unīversum: електронний збірник науково-популярних праць з історії, археології, інформаційної, архівної та музейної справи»

Випуск 4

Редакція не несе відповідальності за погляди, судження, результати та висновки, зроблені авторами статей і надруковані в збірнику. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів. Статті приймаються до друку лише після їх обговорення на засіданні редколегії видання.

У разі передруку посилання на збірник обов'язкове.

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи ЦНТУ запрошує на навчання за двома перспективними спеціальностями:

029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
(галузь знань 02 «Культура і мистецтво»)
(рівні освіти - бакалавр, магістр)

032 «Історія та археологія»
(галузь знань 03 «Гуманітарні науки»)
(рівні освіти - бакалавр, PhD)

